

Kimmiş O Ayrılıkçı: Türkiye’de Uzun Süredir Devam Eden Türk-Kürt Çatışmasının Çoklu Sosyal Kimlik Dinamiklerini Çözümlemek

Ahmet Çoymak

Süleyman Demirel Üniversitesi

Connecticut Üniversitesi*

Özet

Bu araştırmanın amacı Türkiye bağlamında Türk ve Kürt gibi etnik kimlikleri üzerinden farklılaşan vatandaş gruplarının çoklu sosyal kimliklerini nasıl organize ettiğini, bu grup üyelerinin kendilerini nasıl biz olarak tanımladığını ve içinde yaşadığı topluma hangi biçimlerde bağlandığını politik psikoloji kuramları ışığında ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda 99’u Kürt ve 103’ü Türk olmak üzere 202 kişiyle anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre Türklerle karşılaştırıldığında Kürtlerin toplumsal bağlanımın milliyetçi boyutu olan vatanseverlikte anlamlı olarak daha düşük bir bağlanım gerçekleştirdiği, ancak sivil sorumluluk, sivil dayanışma, kültürel özdeşleşme gibi diğer toplumsal bağlanım boyutlarında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı gözlemlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlar başta Kimlik İçeriği Kuramı olmak üzere, çeşitli kimlik teorileri ekseninde değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Türk-Kürt çatışmasındaki karmaşık tanımlamaların ve kimlik süreçlerinin arkasındaki psikolojik mekanizmaların ortaya konması bakımından önemlidir. Çalışma sonuçlarının hem bu alanda gerçekleştirilecek bilimsel veriye dayalı çalışmalara katkı sunması hem de bu uzun süreli problemin çözümü ve vatandaş grupları arasındaki normalleşme süreçlerinin başlaması ve sürdürülmesine yönelik politikalara katkıda bulunması umulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Vatandaşlığın psikolojik boyutları, Kürt sorunu, gruplar arası ilişkiler, politik psikoloji, sosyal kimlik içeriği kuramı, sosyal kimlik teorisi

Abstract

Present study aims to investigate how citizen groups that differentiated themselves ethnically as Kurdish and Turkish organise their multiple identities in Turkey. The study also tries to understand how members define their self as ‘us’ as well as the way which how attached the society that they live in the light of political psychology theories. Self-categorised ninety-nine Kurdish and a hundred-three Turkish complete the study survey. A series of ANOVA and Path analyses was conducted on data. Results showed that Kurdish citizens had lower score on nationalist meaning in national attachment such as patriotism than Turkish citizens, however no significant differences was observed between these groups in terms of civic responsibility, civic solidarity, and cultural identification which have been formed a societal attachment with the nation state. These results will be evaluated in the light of Social Identity Content Theory as well as other identity theories in literature. The importance of this study is to disentangle complicated definitions and underlying psychological mechanism in identity dynamics in the context of interactable Kurdish-Turkish conflict. This study hopes to provide empirical evidences for further investigations as well as to induce effective conflict resolutions policies, and to contribute starting and maintenance of reconciliation initiatives between these ethnic citizen groups in Turkey. An extended English summary is provided at the end of this article.

Key words: Psychology of citizenship, Turkish-Kurdish problem, intergroup relations, political psychology, social identity content theory, social identity theory

***Yazışma Adresi:** Dr. Ahmet Çoymak, Postdoc Research Fellow Intergroup Relations and Social Psychology Lab University of Connecticut Department of Psychology, room 172, 406 Babbidge Road, Unit 1020 Storrs, CT 06269-1020, USA.

Yazar notu: Bu çalışmanın bir kısmı TÜBİTAK BİDEB tarafından 2219 programı ile desteklenmiştir, katkılarından dolayı teşekkür ederim.

E-posta: ahmetcoymak@gmail.com

*“Medeni bir toplumda
hepimiz birbirimize bağlıyız.”
Boswell’in Samuel Johnson’ın
Hayatı Eserinden (1791)*

Uzun yıllardır Türkiye’nin özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunluklu olarak yaşayan Kürt vatandaş grubunun, dünyada görülen yeni sosyal hareketlere paralel olarak eşit yurttaşlık hakları talepleri ve isyanları süregelmektedir (Criss, 1995; Kurban ve Yeğen, 2012, s. 45). Bu isyan ve hak talebinin özellikle 1980’li yıllardan sonra silahlı çatışmaya dönüşmesiyle düşük yoğunluklu savaş olarak tanımlanan bir süreç girmesi, Türkiye’de Türk ve Kürt kimlik gruplarının üyelerini hem psikolojik hem politik olarak derinden etkilemiş ve vatandaş grupları arasında toplumsal uzlaşmayı sağlamak için ihtiyaç duyulan katılımcı demokrasi politikalarını inşa etmede yeni modellerin oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Criss, 1995). Ancak uzun yıllar süren bu savaş ortamının Türkiye’deki Kürt ve Türk vatandaşları üzerinde yıkıcı etkilere sahip olmasına ve vatandaş grupları arasındaki ayrımın giderek daha da belirginleşmesine karşın, psikoloji alanında kimlik sorunu konusunda sürdürülen araştırmalar yok denecek kadar azdır (nedenleri için bkz. Göregenli, 2010; Uluğ ve Çoymak, 2017). Bu nedenle, mevcut ampirik araştırma Türkiye siyasal bağlamında etnik, dini ve laik kimlik gruplarıyla özdeşleşme dinamiklerinin ve toplumla özdeşleşme diğer bir deyişle milli kimlik süreçlerinin hem etnik olarak avantajlı çoğunluk konumunda olan Türkler hem de dezavantajlı azınlık konumunda olan Kürtlerle analiz edilerek bu boşluğu doldurmayı da amaçlamaktadır.

Politik kültürün bütün dünyada giderek değişiminin bir sonucu olarak, 20. yüzyıldan bu yana birçok yeni sosyal hareket ortaya çıkmıştır. Dünya için devam etmekte olan bu yeni sorunların öncülleri ya da sonuçları olarak, farklı sosyal grupların protesto kampanyaları ve yeni isyanların yükselişi ulus devletlerde sıkça görülmeğe başlanmıştır (detaylı tartışma için bkz. Smith, 1997). Politik haklar ve sorumluluklar üzerine problemler her geçen gün daha sıklıkla dile getirilmekte ve dezavantajlı grupların üyeleri ulus devletten etnik kimliğin tanınması, dil hakkı, anayasal değişimler ve gruba yönelik politikalar gibi daha radikal değişimleri talep etmektedir. Görünen o ki, 19. yüzyılın ortaya çıkardığı ulus-devlet modeli vatandaşlarının günümüz global dünyasındaki ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve temeline aldığı tek dil ve tek millet anlayışına dayalı milliyetçilik ideolojisini daha fazla barış ve toplumsal harmoni içinde sürdüremez hale gelmektedir (detaylı tartışma için bkz. Smith, Chatfield ve Pagnucco 1997; ayrıca 21. yüzyıl millet kavramının yeniden tanımlanması üzerine tartışmalar için bkz. Reich, 2010).

Devam eden globalleşme hareketleri ve ardından ulus-devletin anlamının ne olduğunun tanımlanması ihtiyacı, geçmiş yüzyıllara kıyasla böylesi bir yüzyılda bireylerin topluma bağlanmaları üzerine araştırma yapmayı önemli hale getirmektedir. Elbette ki bireyler buldukları toplumlara/uluslara kendilerinden bağımsız bir ünite gibi bağlanmamakta; daha çok etnik, dini, kültürel ve sosyal gruplar içerisinde kazandığı buna benzer bireysel deneyimlemelerin bir toplamı olarak bağlanmaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı da bu kimlik gruplarının bağlanma biçimlerini içeren farklı özdeşleşme boyutlarının Kürt ve Türk etnik grup üyeleri bağlamında anlaşılması; dahası bu çatışmalı gruplar arası bağlamda bireyin benlik inşasını; çoklu sosyal kimlik gruplarının arasındaki dinamik ilişkileri ele alarak açıklayan yapısal modeller öne sürülmesidir. Bu bağlamda Sosyal Kimlik Teorisi’nden (Tajfel ve Turner, 1986) yola çıkarak geliştirilen Çoymak’ın (2015) Sosyal Kimlik İçeriği Teorisi’nin (Social Identity Content Model) mevcut sorunun açıklanmasında uygun bir çerçeve sunacağını düşünmekteyim. Bu teoriye göre, Kürt ve Türk vatandaşların yalnızca etnik kimliklenme düzeyleri değil, bu kimliklerin anlamının ne olduğuna yönelik içeriğin de bireylerin düşünce, duygu ve davranışlarını belirlemede etkili olmaktadır. Dahası, kuram, kimlik içeriği yoluyla gruplar arası bağlamda çatışma, ayrımcılık ve kalıp yargıların daha iyi açıklanabileceğini öne sürmektedir. Bu nedenle, makalenin ilk bölümünde bu kuramın eleştirel değerlendirilmesini sunacağım. Ardından Türkiye bağlamında Kürt sorununun sosyal gruplar, alan yazın ve devlet temelinde nasıl farklı değerlendirilmelerde ele alındığını değerlendirdikten sonra bu değerlendirmelerden yola çıkarak ileri sürülen hipotezlerin sınırdığı görgül alan çalışmasını sunacağım. Son olarak çalışmadan elde edilen bulguları Sosyal Kimlik İçeriği Kuramı başta olmak üzere kimlik kuramları ekseninde değerlendireceğim.

Sosyal Kimlik İçeriği Kuramı

Sosyal Kimlik İçeriği Kuramı (Çoymak, 2015), bireyin diğer grupların üyelerine karşı oluşturduğu duygu, düşünce ve davranışlarının yalnızca kendi grubuna duyumsadığı özdeşleşme düzeyleri ile değil, bu kimlik grubunun anlamının nasıl inşa edildiğiyle de ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal Kimlik Teorisi’nden yola çıkarak geliştirilen bu kuram, sosyal kimliğin verili-özcü (essentialist-ascriptive) ve sivil-kurultulanan (civic-constructive) olarak iki boyutlu bir anlam içerdiğini ve bireyin sosyal benliğini oluşturan bu boyutları ne düzeyde inşa ettiğine göre duygu, düşünce ve davranışlarını oluşturduğunu ileri sürmektedir. Sosyal kimlik olgusu, bireyin belirli bir gruba bağlandığında, grup üyeliğinin benlik-kavramı (self-concept) olarak içselleştirmeye başlaması olarak tanımlanabilir (Reicher, Spears ve Postmes, 1995; Arslan, 2006). İlk defa 1960’lı yılların sonla-

rına doğru ortaya sürülen Sosyal Kimlik Teorisi (Tajfel ve Turner, 1986), sosyal kimlik olgusunun ele alınmasında, ayrımcılık ve önyargıya yol açan psikolojik süreçlerin anlaşılmasında politik psikoloji alanına önemli bir teorik çerçeve sağlamıştır. Bu kurama göre, insanlar pozitif bir sosyal kimlik sürdürmek istemektedir. Bu da bireyin pozitif bir benlik değerlendirmesine dönüşecektir. Bu nedenle, bireyler grup üyeliklerinden, statü ve saygınlık gibi büyük yararlar elde edecektir (Nezlek ve Smith, 2005). Ancak bu kuramda grup davranışı ve iç-grup kimliği kategori temelli gruplar arası bir olgudur (Hymans, 2002; Pfeifer ve ark., 2007). Bu kurama göre gruplar arası bir bağlamda, grupla özdeşleşme düzeyi bireyin karşı grubun üyesine nasıl davranacağını, onun hakkında nasıl düşüneceğinin ve ona karşı ne hissedeceğini belirleyicisi olacaktır. Başka bir deyişle, birey grubun bir temsilcisi olarak grubun tipik bir üyesinin ne olduğuna göre kendi benlik kavramını tanımlayacak ve öteki grubun üyesi, politik görüşü, sembolleri gibi kişi ve nesnelere olan tutumunu, algılanan bu tipik üye belirleyecektir (Arslan, 2006). Kuram ileri sürüldükten kısa süre sonra, gruplar arası çatışma, karşı grup üyelerine yönelik önyargı ve ayrımcılık gibi olguları açıklayıcı gücüyle hızla popülerlik kazanmış ve birçok gruplar arası çatışma bağlamında uygulanmıştır (Northrup, 1989). Örneğin Kuzey İrlanda'da uzun yıllar boyu süren Protestan ve Katolik gruplar arasındaki çatışma bağlamında, bir bireyin kendini Katolik kimliğiyle özdeşleştirme düzeyinin, Protestanlara karşı kendi grubunun sahip olduğunu düşündüğü bilgiler, tutum ve davranışları etkilediğini göstermektedir (Çoymak, Lyons, Gheorghiu ve Niens, 2012; Ferguson ve Gordon, 2007; O'Connell, 1989, s.48).

Sosyal Kimlik Kuramına bireylerin kendi sosyal kimlik üyeleriyle aynışması üzerinden baktığımızda, kuramın yalnızca iki sosyal kimlik grubunun yer aldığı bir bağlamı psikoloji analizlerine dahil ettiğini görebiliriz. Diğer bir deyişle, bireyin diğer grup üyesine olan olumsuz düşüncelerini, uyguladığı ayrımcılığı ya da beslediği kalıp yargılarını belirleyen kendi sosyal kimlik grubudur. Bir taraftan, böylesi bir yaklaşımın sosyal bağlamı ilk defa psikolojinin bireysel analizlerinin içine alması ve bağlamın önemini vurgulaması bakımından oldukça değerli olduğunu ileri sürebiliriz. Ancak, diğer taraftan bireyi yalnızca tekil bir sosyal grup üyesi olarak ele almanın, bireyin tüm benliğini bu grubun üyeliği üzerinden inşa edeceği düşüncesi üzerinden yapılan analizlerin gruplar arası çatışmaları açıklamada yetersiz kaldığını da ileri sürebiliriz. Şöyle ki, bir birey her şeyden önce yalnızca tek bir grubun üyesi değildir, Sosyal Kimlik İçeriği Kuramının öne sürdüğü benlik inşası, o grubun üyesi için oldukça çeşitli olabilmektedir. Örneğin etnik olarak Türk bir bireyi ele aldığımızda, bu birey hem Ankaralı, hem avukat, hem Beşiktaş futbol kulübü taraftarı, hem eğitim sendikası üyesi, hem de çocuk hak-

ları derneğinin bir üyesi olarak birbirinden farklı kimlik gruplarının üyesi olabilir. Buradan hareketle, bu bireyin Türk-Kürt ilişkileri bağlamında, Kürtlere olan tutum, düşünce ve davranışlarının yalnızca özdeşleştiği Türk grubuna ait olduğunu düşündüğü tutum ve davranışlarla oluşturduğunu düşünmek yetersiz olacaktır. Hatta bunun yanında bu birey için Türk olmanın anlamının bu grubun bazı üyelerinden farklı bazı üyeleriyle de benzer anlamlara gelebilecek biçimde kimlik anlamlarında farklılaşmalar olduğu iddia edilebilir. Nitekim Brewer ve Pierce (2005), Sosyal Kimlik Karmaşıklığı (Social Identity Complexity) Modelinde; bireyin, üyeleri biriyle örtüşmeyen farklı gruplarla kimliklenmesinin, benliğinde bir sosyal kimlik karmaşıklığı oluşturacağı ve bu karmaşıklığın diğer vatandaş gruplarının üyelerine karşı hoşgörü geliştireceğini ileri sürmektedir. Örneğin yukarıdaki örnekte Türk birey Kürt bir kişiyle karşılaştığında; avukat ya da Beşiktaşlı olmak gibi onun diğer sosyal kimlik gruplarından birinin üyesi olup olmadığını bilemeyecektir. Bu durumda bireyin bir gruplar arası çatışma bağlamında, Kürtlere olan tutumunu yalnızca Türk kimliğinin belirleyeceği açıklaması yetersiz kalacaktır. Böylece kurama göre, bu birey üyeleri birbirine benzemeyen ne kadar çok sosyal grup ile benliğini özdeşleştirirse, o kadar kendi grubun üyesinin nasıl biri olduğuna dair kalıp yargılarından uzaklaşacağını; bu nedenle de *öteki* grup üyelerine karşı daha belirsiz kalıp yargılara sahip olacağı ileri sürmektedir (Roccas ve Brewer, 2002).

Sosyal Kimlik Kuramı böylesi bir çoklu sosyal kimliklenme ilişkisini, yalnızca özdeşleşme düzeyleri ile açıklamaktadır. Kurama göre, örneğin bu bireyin diğer kimlik gruplarının yaratacağı karmaşıklıkla, Türk kimliği ile özdeşleşme düzeyinin daha düşük olacağını düşünebiliriz. Ancak bu durumda ortaya çıkan bir diğer problem de grupla özdeşleşmenin tek boyutlu olacağı düşüncesidir. Bu problem teorinin daha sonraki çalışmalarda farklı boyutlarıyla ele alınarak genişlemesine ve sosyal kimliğin farklı boyutlarıyla ele alınmasına neden olmuştur. Örneğin Leach ve arkadaşları 2008 yılında ortaya koyduğu Çok Boyutlu İçgrup Kimliklenme Modelinde, bireyin bir grupla özdeşleşmesini tek boyutlu bir olgu olarak ele almanın yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Leach ve arkadaşlarına göre (2008), bir sosyal grupla özdeşleşmenin birey için benlik-kalıplaştırma (self-stereotyping), benlik betimleme (self-description), merkezileştirme (centrality), dayanışma (solidarity) ve doyum (satisfaction) gibi birbirinden ayrışık (orthogonal), yani bir diğer deyişle ilişkili olmayan farklı boyutları kapsamaktadır. Bu boyutlar grup düzeyinde benlik betimlemesi (group level self-definition) ve grup düzeyinde benlik yatırımı (group level self-investment) gibi iki ana boyutta bir araya gelerek; bireyin bir grupla özdeşleşmesinin temel iki boyutunu oluşturmaktadır. Bu model bireyin özdeşleştiği bir gruba belirli boyutlarda yüksek oranda

bağlılık gösterebilecekken bazı boyutlarda daha düşük bağlılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Çoymak ve arkadaşlarının (2015) Kuzey İrlandalı üst kimliğiyle Protestan ve Katoliklerin özdeşleşme düzeylerini incelediği çalışması bir diğer örnek olarak verilebilir. Bu çalışma mezhep kimlikleriyle yüksek düzeyde bağlanma boyutlarıyla, üst kimlikle bağlanma boyutlarının farklılaştığını göstermektedir. Barış sürecinde yükselen bu yeni üst kimliğe, bazı bireylerde benlik-kalıplaştırma boyutunun diğer boyutlarla olan ilişkisinin düşük olduğu ve bireylerin bu kimliğe daha çok benlik yatırımı boyutlarıyla bağlandığını ortaya koymaktadır. Böylesi bir durumda bireyin özdeşleştiği kimlik grubuna farklı boyutlarda bağlandığını, Sosyal Kimlik Teorisinin ilk zamanlarında ortaya atıldığı gibi, grubun diğer üyeleriyle benzerliği üzerinden bir özdeşleşmeye sahip olmadığını, grup içerisinde de doğal farklılaşmalar olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler yukarıda bahsi geçen çalışmalarda, sosyal kimliklenmenin farklı boyutları üzerine odaklanmış olmasına rağmen, grup bireylerinin belirli bir bağlamda grubun anlamının ne olduğu ve ona nasıl bir yatırım yapacağı konusunda farklılaşmaların olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Buradan hareketle, Sosyal Kimlik Teorisi gruplar arası bağlamın psikoloji analizlerine dahil edilmesine yol açan öncü bir kuram olmasına rağmen, bu bağlamın ne olduğuna ve kimliğin içeriğinin, diğer bir deyişle anlamının, grup üyeleri tarafından nasıl farklı inşa edildiğine dair açıklamadan yoksun kaldığını ileri sürebiliriz. Sosyal kimliğin kapsamının bireyin duygu, düşünce ve davranışında etkili olacağı farklı kuramlara bakıldığında da görülmektedir. Örneğin, Hogg'un (2000) ileri sürdüğü Belirsizliği Azaltma Kuramı (Uncertainty Reduction Theory), bireyin bir sosyal gruba özdeşleşmesinin arkasında yatan psikolojik motivasyonun, bireyin anlam arayışı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kurama göre, birey içinde bulunduğu hayatı anlamlı hale getirebilmek, belirsizlik durumunun yaratacağı rahatsızlığı ortadan kaldırabilmek için bir kimlik grubuyla özdeşleşmektedir. Yine Breakwell'in (1987) Kimlik Süreçleri Kuramı (Identity Process Theory) birbirinden farklı motivasyonların bir araya gelmesiyle, birey benliğinin anlamlı bir bütün oluşturduğunu ileri sürmektedir.

Bu motivasyon teorilerinin ötesinde, bireyin grup kimliğinden yola çıkarak oluşturduğu anlam bütünlüğünün grup üyeleri tarafından nasıl farklı oluşturulduğunu gösteren çalışmalara göz atmak gerekebilir. Örneğin Rothi, Lyons ve Chrysochoou'nun 2005 yılındaki çalışmaları; Britanya ulus kimliğinin farklı dört boyutunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma Britanyalı kimliğinin anlamının geleneksel-kültürel ve sivil içerik boyutlarında olduğunu ve bu boyutlarda görülen bağlanma düzeylerinin kişilerin göçmenlere ve Britanya politikalarına yönelik düşünce ve tutumlarını etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu çalış-

mada da açıkça görüldüğü gibi, bir sosyal kimlik olarak ulus kimliğinin, tüm üyeleri için aynı anlama gelmediğini ileri sürmektedir. Dahası, farklı üyelerin aynı sosyal kimlik grubuna ait özellikleri farklı anlamakta olduğu, bir başka deyişle bireyin bu kimliğin ne olduğu konusundaki farklılaşan anlam boyutlarına farklı derecelerde sahip olabileceği ileri süren Çoymak, Gheorghiu, Niens ve Lyons (2015); vatandaşlığın makro tanımlarının ötesine geçen; vatandaş kimliğinin, diğer bir söyleyişle ulus kimliğinin inşasında birbirinden ayrılan psikolojik boyutlar olduğunu ileri sürmektedir. Bir ulus kimliğinin anlam inşası, geleneksel-içerik ve sivil-içerik olmak üzere iki boyutta ele alınan, ancak geleneksel içeriğin milliyetçi vatanseverlik ve muhafazakâr anlam alt boyutlarıyla değerlendirirken, sivil içerik boyutu sivil dayanışma, sivil sorumluluk ve katılım alt boyutlarıyla değerlendirilmektedir (Çoymak, 2015; Jones ve Smith, 2001).

Bu örneklerden hareketle, Türkiye bağlamında bireylerin topluma özdeşleşme, diğer bir deyişle vatandaşlık kimliğinin inşasında farklı boyutların öne çıkacağı varsayımında bulunmak yanlış olmayacaktır. Dahası gruplar arası bağlamda, bazı vatandaşlık gruplarının farklı sosyal kimlik dinamiklerinden yola çıkarak bu anlam boyutlarında diğer vatandaş gruplarından ayrışmasını da beklemek mümkündür. Makalenin ilerleyen bölümlerinde özetleyeceğim hipotezlerde de görüleceği üzere, Kürt ve Türk vatandaş grupları için toplumla özdeşleşmenin bu alt boyutlarında hem gruplar arası hem de grup içi farklılıklar görülmesi beklenebilir. Bu nedenle Kürt Sorunu olarak nitelendirilen tarihsel ve toplumsal sürecin bir sonraki bölümde daha detaylı olarak değerlendirilmesi, hem Sosyal Kimlik İçeriği Kuramından yola çıkan hipotezlerin anlaşılmasında hem de vatandaşlık gruplarının birey ve grup düzeylerinde sahip olduğu toplumla özdeşleşme düzeylerinin, farklı sosyal kimlik ilişkileri ve sosyal bağlam üzerinden anlam boyutlarındaki ayrışmasını öne süren hipotezlerin daha anlaşılır bir biçimde ortaya koyulmasına yardımcı olabilir.

Kürt Sorunu, Kürt Kardeşimin Sorunu, Kürtlerin Sorunu: Türkiye Cumhuriyeti'nin Vatandaşı Olmak Türk Olmayı Gerektirir mi?

İnsanlık tarihinin erken dönemlerinde ilk olarak Antik Yunan'da görülen vatandaşlık; kadın, köle veya barbarlardan daha ayrıcalıklı ve farklı statü sağlanan (erkek) bireylere özgür olma veya özgür kalmanın toplumsal hayata katılmak için yükümlülüklerini ve sorumluluklarını göstermekteydi (Finley, 1964, Hosking, 2005). Ancak, her sosyal olgu gibi vatandaşlığın bu anlamı da toplumsal olaylar ve tarihsel süreçler içerisinde yeni anlamlar kazanarak, birçok kere tartışma odağı olmuş ve farklı tarihsel dönemlerde farklı anlamları içermiştir. Örneğin Avrupa'da Aydınlanma ile birlikte vatandaşlık fikrinin ne olacağı sorusu; vergi mükellefi olan bireyin

devlete olan sorumluluklarını ve devletin bireyin özgürlüğü için ne gibi sorumlulukları üstleneceğini yeniden tanımlayan derin normatif soruların etrafında bir kere daha yükselmiştir (Wenden, 1994).

Bugünün ulus devletlerinin vatandaşlık anlayışını oluşturmada; toplumun inşası ve devletin anlamını yeniden sorgulayan 17. yüzyıl felsefe tartışmalarının odağında yer alan *özgür insanın ne olacağı sorunsalının* Locke ve Hobbes'un politik felsefeleri çerçevesinde şekillenen cevapları yer almaktadır (Hindess, 1993). Devletin egemenliği üzerinden yürütülen bu tartışmalarda, Lock'a göre özgür insanın yani vatandaşın, onlara güvenlik sağlayan, haklarını ve ilgilerini koruyan devlet tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin bu günkü vatandaşlık anlayışının ne olacağı konusunda etkili olan Rousseau'nun toplulukçu fikirlerinde, politik felsefe daha farklı bir biçimde ele alınmakta; vatandaşın toplumun bekasını sağlayan ve bunun için neyin en iyi olduğuna karar veren yasalar tarafından yönetilmesi gerektiği fikri öne çıkmaktadır. Böylesi bir felsefe anlayışında vatandaşlık, Lock'un öne sürdüğü gibi bireyin bencilce (egoistic) ilgilerine odaklanmamalı, kolektif hayati korumak için yapılan yasalara odaklanmalıdır ve bunu yapması gereken de egemenlik alanı tanımlı olan devlet olmalıdır (Çoymak ve ark., 2015). Ancak, özellikle Fransız Devrimi sonrasında 19. ve 20. yüzyılın erken dönemlerinde kolektif hayatı korumak için yapılan yasaların ortaya çıkardığı vatandaşlık düşüncesinin yeni bir boyut kazandığını ileri sürülebilir. Bu boyut vatandaşın kim olacağına dair sorulara yanıt üreterek; vatandaşlık düşüncesinin dahası milli kimliğin içeriğini ulusal türdeşlik (national homogeneity), ortak soy, ortak kültür ve ortak tarih kadar tek dil inancı (ethos) çevresinde vücut bulan bir topluluğun üyesi olma şeklinde tanımlayan anlayışı cumhuriyetçi fikirlerin odağına yerleştirmiştir (Habermas, 1996).

Buradan hareketle, Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkçe ve Türklük olgularına öncelik vererek Türk milliyetçiliğini birincil doktrin olarak ele aldığı bir toplumsal inşa yoluyla 1923 yılında *modern* Türkiye'yi kurduğu öne sürülebilir (Özçelik, 2006). Böylece vatandaşın kim olduğu sorusunun yanıtını, ortak soy, ortak kültür ve tarih kadar aynı dili konuşan insanların oluşturduğu millet olarak verilebilir. Bu milletin kim olacağı ve liberal mi yoksa sosyal devlet anlayışı ile mi kurulacağı, Cumhuriyet döneminin elitlerinin temel tartışma biçimlerini oluşturmuş, ancak kısa bir süre içerisinde Durkheim'in mekanik toplum görüşlerinden etkilenilerek düşüncelelerini şekillendiren Ziya Gökalp'in fikirlerinin merkeze alındığı bir vatandaşlık anlayışı temellendirilmiştir (Sadoğlu, 2003). Böylesi bir anlayışta vatandaş kimliği milli kimlikle özdeşleşmiş bir görünümle, Türklüğün klan ve topluluk aşamasını tamamlayarak son aşama olan millet aşaması; modernleşmenin merkezine alınmış ve Türk

kimliğinin milli yani diğer bir deyişle sivil aşaması yeni cumhuriyetin vatandaşlık anlayışının belirleyicisi olmuştur (bkz. Gökalp, 1923).

Psikoloji dışındaki sosyal bilimler alan yazınında sıklıkla ele alınan modernleşmenin milli kimlik inşası, böylesi makro bir boyuttan yola çıkan analizlerde; vatandaşlık olgusunun, kurumlar tarafından inşa edilen sosyal yapının bir parçası olarak devletin vatandaşlığı nasıl kurduyuyla ilişkili olarak incelemektedir. Ancak burada bu makro analizlerde görmezden gelinen ya da analizlerden uzak kalan; vatandaşlığın psikolojik inşasının nasıl olduğu ve oluşturulan bu kimlikle bireylerin etkileşim düzeylerinin ne olduğudur. Nitekim Mead (1863-1931) Sembolik Etkileşim Kuramında bireyin sosyal yapının bir nesnesi değil, aynı zamanda aktif katılımcısı olarak özne konumunda olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Vatandaşlık, bir başka deyişle modernleşme süresi içerisinde ulus kimliğinin inşasıyla bireylerin oluşturduğu ilişkiler, her ne kadar psikolojinin en önemli konularından birini oluştursa da devlet, ulus, ve vatan gibi olgularla birey arasındaki ilişkiler, diğer bir deyişle sosyal yapıyla bireyin ilişkisi hem dünya hem de Türkiye'de psikolojinin kendini uzaklaştırdığı bir alan olarak kalmış ve psikoloji biliminin açıklayabileceği bu ilişkiler alan yazında yer alamamıştır (Uluğ ve Çoymak, 2017).

Yirminci ve 21. yüzyılda gerçekleşen sosyal hareketler vatandaşlığın anlamının yeniden sorgulanmasına ve klasik vatandaşlık anlayışı hakkında bir tartışmanın yükselmesine neden olmuştur (Isin ve Wood, 1999; Rothi ve ark., 2005). Güçlü bir toplumsal bağlanma için, klasik vatandaşlık yaklaşımı oryantalist evrensel değerleri (örn., bireyci toplum değerleri), bireyciliği, eşitliği, benzeştirmek (asimilasyon) ve laikliği vatandaşlık fikrini yerleştirmede referans almaktadır (Isin ve Wood, 1999). Ancak vatandaşlık olgusu toplulukların, kolektif kimliklerin ve sosyal ağların dikkate alındığı yakınlık ve vatanlaş yerleşkeleri ve yerel referansları barındıran birbirine zıt değerleri içererek genişlemektedir (Wenden, 1994). Bu nedenle, köklerini 17. yüzyıl Rousseau'nun politik felsefesinde bulabileceğimiz klasik vatandaşlık anlayışının, tek başına görünür olduğu Cumhuriyet'in ilk yıllarında, elitler tarafından vatandaşlık olgusunun laikleşme temelinde inşa edilmesinin; günümüze yakın dönemlerde bireyin inanç sistemlerini oluşturması beklenen din ve laiklik olgularının, toplumda birer sosyal kimlik grubu olarak görülmesine sebep olduğunu ileri sürülebilir (Çoymak ve Doğruyol, 2007). Tüm bu süreçler; Cumhuriyet'in temel ideolojisi olan Batı tipi modernleşmenin oluşturduğu ve Türkleşme temelinde ele aldığı homojen vatandaşın sivil inşasının ortaya çıkardığı sonuçlar ve 20. yüzyılın ve 21. yüzyılın ortaya çıkardığı sosyal hareketlerle genişleyen vatandaşlık tartışmasının psikolojik boyutlarının günümüzde nasıl görüldüğünü araştırmayı gerekli kılmaktadır. Nitekim, Türkiye bağ-

lamındaki Kürt sorunu, modernlik ideolojisi içerisinde vatandaşlık inşası ve onun anlamının yeniden inşasının gerekli olup olmadığı konusundaki sosyal hareketlilikle önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte modernlik fikrinin ortaya çıkardığı Türk milliyetçiliği 20. yüzyılın başlarında klasik vatandaşlık anlayışının da merkezine oturmuştur (Çoymak ve ark., 2015; Yeğen, 2007). Ancak Türk milliyetçiliği ya da diğer bir deyişle ulus kimliğinin inşasını içeren modernlik anlayışı, Kürtlerin Türkiye'de tanınmadığı duygusunu yaratmış ve Kürtlere yönelik gerçekleştirilen benzeştirme (asimilasyon) politikaları ve kültürel hakların sınırlanması Kürt sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gunter, 2000). Cumhuriyet tarihinin günümüze daha yakın bir dönemi olan 1960'larda, Kürtlerin sistematik olarak devlet ideolojisi tarafından ayrımcılığa maruz kaldıkları düşüncesi ve toplumdaki kutuplaşmaların da bir sonucu olarak öncelikle Kürt ve devlet, sonrasında Kürt ve Türk kimlik gruplarının; sosyal ve politik alanda farklılaşan çatışmalı gruplar olarak belirmesine neden olmuştur (Onis, 1999; Toprak, 2009).

1990'lara kadar olan süreçte bu çatışma etnik grup hakları üzerinde bir sorun olarak tanınmamış, daha çok devlet perspektifi ile ele alınmıştır. Bu sürece kadar, çatışma Doğu'nun yoksulluğunu içeren ekonomik bir problem ve terörist grup olarak tanımlanan Kürdistan İşçi Partisi'nin ortaya çıkardığı silahlı çatışmadan dolayı güvenlik sorunu olarak ele alınmıştır. Dahası devlet, medya organları ve ülkenin *Batı'sında Doğu* temsili; Türk ve Kürt vatandaşların arasındaki topluluklar (community) düzeyinde bir problem değil de coğrafyanın yoksulluğu olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple, Türklerin tarafından bakıldığında çatışmanın altında yatan sebep Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yoksulluğu ve Kürtlerin cehaleti olarak görülmüştür (Uluğ ve Cohrs, 2016; Yeğen, 2007).

Mevcut Alan Araştırması

Bu çalışmada Türkiye bağlamında vatandaş gruplarının çoklu sosyal kimliklerini nasıl organize ettiğini, bu grup üyelerinin kendilerini nasıl 'biz' olarak tanımladığını ve içinde yaşadığı topluma hangi biçimlerde bağlandığını politik psikoloji teorileri ışığında anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışmada aynı zamanda sosyal yapının bireydeki görünümü ve bireyin bu yapıyla olan aktif ilişkilerini de ele almak istenmiştir. Nitekim vatandaşlık olgusu literatür değerlendirmesinde ileri sürdükümüz gibi, tarihsel süreçlerde değişikliğe uğramış ve toplumsal olaylardan etkilenmiştir (Çoymak ve ark., 2015).

Daha spesifik olarak bu çalışmada etnik Türk grubu ile etnik Kürt grubu üyelerinin etnik, dini, vatandaş ve laik kimlik gruplarıyla olan özdeşleşme düzeyleri arasındaki ilişkileri makalenin önceki bölümlerinde ele alınan

vatandaşlık kuramları ve sosyal süreçler bağlamında ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle her bir grup için, birbirinden farklı çoklu-kimliklerin çeşitli boyutları ve bu boyutların algılanan ayrımcılıkla olan ilişkileri sınanması gerçekleştirilmiştir. Türklerin ve Kürtlerin çeşitli kimlikleri onaylamaları yoluyla nasıl farklılaştıklarına da odaklanmıştır. Her iki grup üyelerinde ulus devletle, vatandaşlığın farklı boyutları üzerinden nasıl bağlandığını derinlemesine anlamak bu çalışmanın ikinci amacıydı. Bu sebeple bu çoklu kimliklerin ulusal kimlikle olan ilişkileri de Kürt ve Türk vatandaş grupları bağlamında incelenmiştir.

Yukarıda detaylı olarak yaptığım değerlendirmede de rasyonelleri ortaya koyulan mevcut çalışmada, avantajlı ve dezavantajlı etnik gruplar arasında bazı farklılaşmalar beklenmektedir. Literatür değerlendirmesinde ele alınan bu beklentiler şöyle özetlenebilir: Türkiye'nin modernleşme merkezine almış olduğu Türkçülüğün merkeze alındığı milliyetçilik ideolojisiyle ilişkili olarak; (Hipotez 1) Kürtler etnik kimlikleriyle Türklere kıyasla daha fazla özdeşleşeceklerdir. (Hipotez 2) Kürtlerin hem kolektif ayrımcılık hem de bireysel ayrımcılık algıları Türklerden fazla olacaktır.

Makalenin daha önceki bölümlerinde ele alınan bu kurucu ideolojinin temelinde aynı zamanda laik kimliğin de temel olmasının yanında benlik saygısının tatmin edileceği daha pozitif algılanan dini kimlikle ilişkili olarak; (Hipotez 3.1) Türk ve Kürtlerin dini grubuyla özdeşleşmelerinde farklılaşma olmayacaktır. (Hipotez 3.2) Fakat Kürtlerde Türklere kıyasla daha düşük bir laik kimliklenme gözlenecektir.

Kimlik içeriği kuramının öne sürdüğü; farklı grup üyeleri yine farklı çoklu sosyal kimlikleriyle ilişkili olarak ayrılan kimlik anlamları oluşturduğu gibi, bu anlamların her biri bireylerde farklı düzeyde görülebileceği ile ilişkili olarak; (Hipotez 4) Kürtler Türklere kıyasla vatandaşlığın milliyetçi formuyla daha az özdeşleşecektir. Etnik kimlik, ulusal bağlanma, dini ve laik kimliklenme, algılanan ayrımcılık ve politik güven arasındaki ilişkiler bağlamında ele aldığımızda; (Hipotez 5.1) etnik kimliklenmenin tüm boyutlarının toplumsal bağlanmanın tüm boyutlarını hem Türk hem de Kürt vatandaş grupları için belirleyecektir. Ancak Kürt etnik grubun milli kimlik anlamının toplumda başat olarak kendi gruplarını dışarıda tutacak şekilde tanımladığı düşüncesiyle ilişkili olarak; (Hipotez 5.2) etnik kimliğin tüm boyutlarının Türkler için ulusal bağlanmayı pozitif yönde yordaması beklenirken, Kürtler için negatif yönde yordayacaktır.

Yöntem

Mevcut çalışmada Türkiye'nin çeşitli illerinden 244 katılımcıya ulaşılmış, analizler etnik kimlikleri Kürt ($n = 99$) ve Türk ($n = 103$) olarak tanımlayan 202 katı-

lımcıyla birlikte gerçekleştirilmiştir. Hem çevrimiçi hem de kâğıt kalem uygulamasıyla 2008 yılında ulaşılan örneklem; 118 erkek, 119 kadın ve 7 cinsiyetini bildirmeyen bireyden oluşmaktadır. Çevrimiçi olarak çalışmaya katılan bireyler, popüler sosyal ağ kanallarında açılan il isimleri ya da etnik isimleri taşıyan grupların davet edilmesiyle oluşmuştur. Örneğin Facebook sosyal ağında kurulmuş, Adıyaman, Ardahan, Dersim, Diyarbakır, Diyarbakir, Elâzığ, Batman, Kürtler, Malatya, Mardin, Milletim, Tatvan Tatvanlılar, Türkler isimleriyle açılan gruplardan toplam 1883 kişi davet edilmiştir, bunlardan %9,1'i çalışmaya katılmıştır. Çalışmaya Ankara ilindeki beş üniversiteden 67 öğrenci kâğıt kalem yöntemi ile dahil olurken, tüm Türkiye genelinden çevrimiçi 172 kişi katılmıştır. Çalışmanın alanı Türkiye'de yaşayan Kürt ve Türk topluluklarının üyeleri ile sınırlı olduğundan, yaşamlarının büyük bir bölümünü Türkiye dışında geçiren 15 çevrimiçi katılımcı çalışmadan çıkarılmıştır. Böylelikle toplam 202 katılımcısı olan örneklem yaş ortalamaları 24.55 ($S. = 5.80$) olarak gözlemlenmiştir.

Ölçüm araçları

Katılımcılara uygulamaya geçmeden önce Sosyal Kimlik İçeriği Ölçeği, Etnik Kimliklenme Ölçeği, Dini Kimliklenme Ölçeği, Laik Kimliklenme Ölçeği ve Algılanan Ayrımcılık Ölçeği ve betimleyici analizlerde kullanılacak bir dizi demografik bilgi formu hem basılı hem de elektronik olarak hazırlanmıştır. Sıralama etkisinden kaçınmak için dengeleme tekniği kullanılmıştır, yani sorular farklı katılımcılar için rastgele bir biçimde farklı sırada sunulmuştur. Veri toplama sürecinde etik kurul onayı alınmıştır.

Algılanan Ayrımcılık Ölçeği dışında, tüm ölçüm araçlarında katılımcıların ölçüm maddesine ne ölçüde katıldığını değerlendirdiği 7'li Likert tipi ölçeklendirme uygulanmıştır ($1 = Hiç katılmıyorum$, $7 = Tamamen Katılıyorum$). Algılanan Ayrımcılık Ölçeği için ise katılımcıların her bir maddeyi ne sıklıkta deneyimlediklerini değerlendireceği 5'li Likert tipi ölçeklendirme uygulanmıştır ($1 = Asla$, $5 = Her zaman$).

Sosyal Kimlik İçeriği Ölçeği

Sosyal Kimlik İçeriği Ölçeği Çoymak ve Gheorghiu'nun 2007 yılında ulusal kimlik ölçümü için geliştirdikleri 25 maddeli Toplumsal Bağlanım Ölçeği'nin (Societal Identification Scale) Türkiye'ye adaptasyonu ile gerçekleştirilmiştir. Ölçek toplumsal bağlanımın; vatanseverlik (7 madde), sivil sorumluluk (9 madde), sivil dayanışma (5 madde) ve kültürel bağlanım (4 madde) olarak dört boyutunu içermektedir. Vatanseverlik alt ölçeği kişilerin ülkelerine olan adanmışlığı ve saf sevgisini ölçmektedir, gözü tamamen kapalı bir sevgi ve adanmışlığı ölçen bu alt boyuta örnek olarak "Türkiye için her şeyimi feda edebilirim" ya da "Türkiye yanlış da olsa

doğru da olsa dışarıdakilere karşı savunurum" gibi maddeler verilebilir. Sivil Sorumluluk alt ölçeği ise insanların içinde yaşadığı topluma bağlılıklarını vatandaşlık rolleri, ilgileri ve diğer vatandaşlara olan sorumluluklarını ne ölçüde dikkate alarak gerçekleştirdiklerini ölçümlemeyi amaçlamıştır. Bu toplumun tüm farklılıklarının ötesinde bütününe ve tüm üyelerine karşı duyumsanan sorumluluğu ölçen boyuta örnek için "Toplumun çıkarlarını desteklemek, kendi çıkarımı desteklemek kadar önemlidir" maddesi verilebilir. Sivil Dayanışma boyutu, insanların ne ölçüde diğer vatandaşlarla ortak çıkar, amaç ya da sempati içerisinde olduğunu ölçmektedir, örnek madde olarak "Türkiye'de yaşayan bütün insanlarla dayanışma içerisindeyimdir" maddesi verilebilir. Son olarak kültürel özdeşleşme, insanların Anadolu kültürüne ve bu kültürdeki çeşitliliğe; özellikle geleneksel kıyafetler, yemek ve benzeri kültürel öğelere ne ölçüde bağlılık gösterdiğini ölçmektedir, örnek olarak "Anadolu'nun değişik bölgelerinin geleneksel kıyafetlerini giymekten hoşlanırım" maddesi gösterilebilir. Bir sonraki bölümde daha fazla detaylandıracağım bulgular dikkate alındığında, hem Vatanseverlik (Cronbach'ın alfası = .90), hem de Sivil Sorumluluk (Cronbach'ın alfası = .81) ve Sivil Dayanışma (Cronbach'ın alfası = .64) boyutlarının yanında bu çalışma için geliştirilen Kültürel Özdeşleşme (Cronbach'ın alfası = .73) boyutu da ölçüm güvenilirliği sağlayan bir iç tutarlılık göstermiştir. Ölçek maddelerinden ne ölçüde yüksek puan alındığı, bireyin toplumsal özdeşleşme boyutları üzerinden yaşadığı topluma o oranda yüksek bağlılık gösterdiğini ifade etmektedir.

Etnik Kimliklenme Ölçeği

Etnik kimliklenme bilişsel ve duygusal olmak üzere iki ana faktör ve kimlik araştırması, bağlılık, kamusal kolektif benlik saygısı ve kimliğin önemi olmak üzere dört alt boyutta ölçülmüştür. Etnik kimliklenmenin boyutlarının ölçülebilmesi için çalışma bağlamında iki ayrı ölçek uyarlanmıştır. Bu ölçeklerden birincisi, Phinney ve Ong'un (2007) Çoklu Grup Etnik Kimliklenme ölçeğinin (MEIM_R) revize edilmiş formudur. Diğeri ise Baysu (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Luhtanen ve Crocker'ın (1992) Kolektif Benlik Saygısı (CSE) ölçeğidir. Kimliklenmenin bilişsel boyutunu ölçebilmek için Çoklu Grup Etnik Kimliklenme ölçeğinin 3 maddeli Araştırma alt boyutu kullanılırken, Kolektif Benlik Saygısı ölçeğinden etnik Araştırma ve Kimlik Önemi alt boyutları kullanılmıştır. Örnek madde olarak Kimlik Önemi için "Etnik kimliğimden gurur duyuyorum" maddesi, Araştırma alt boyutu için "Etnik kimliğim hakkında daha fazlasını öğrenebilmek için sıklıkla diğer insanlarla sohbet ederim" maddesi verilebilir. Diğer taraftan etnik kimliklenmenin duygusal boyutunu ölçebilmek için ise MEIM_R'ın Bağlılık ve CSE'nin Kamusal Kolektif Benlik Saygısı alt boyutları kullanılmıştır. Örnek mad-

de olarak Bağlılık için “Kendi etnik grubuma yüksek bir bağ hissederim”, Kamusal Kolektif Benlik-Saygısı için “Diğer insanlar etnik grubuma genel olarak güvenirlir” maddesi verilebilir. Mevcut çalışmada Araştırma Cronbach’ın alfası = .93), Kimlik Önemi (Cronbach’ın alfası = .84), Bağlılık (Cronbach’ın alfası = .93) ve Kamusal Kolektif Benlik Saygısı (Cronbach’ın alfası = .79) alt boyutları başarılı bir iç tutarlılık göstermiştir.

Dini Kimliklenme ve Laik Kimliklenme Ölçekleri

Hem dini kimliklenme hem de laik kimliklenme ölçekleri için Luhtanen ve Crocker’ın (1992) Kolektif Benlik Saygısı ölçeğinin Kimlik Önemi alt boyutunun mevcut çalışmaya adapte edilmiştir. Örnek olarak “Laik kimliğimle gurur duyuyorum” ya da “Dini kimliğim benim için önemlidir” maddeleri verilebilir. 5 maddelik bu ölçümün bu örneklem için güvenilirliği oldukça yüksektir (Laik kimlik için Cronbach’ın alfası=.89, Dini kimlik için Cronbach’ın alfası = .91). Bireyin bu ölçeklerden yüksek puan alması, o oranda bu kimlik gruplarıyla özdeşliğini göstermektedir.

Algılanan Ayrımcılık Ölçeği

Algılanan Ayrımcılık 5 maddeli Algılanan Grup Ayrımcılığı ve 4 maddeli Algılanan Bireysel Ayrımcılık olmak üzere iki boyutta ölçülmüştür. Algılanan Grup Ayrımcılığı bireylerin etnik gruplarının ne sıklıkta ayrımcılığa uğradığını ölçümlerken, Algılanan Bireysel Ayrımcılık boyutu ise bireylerin ayrımcılıkla ne sıklıkta yüz yüze geldiğini ölçmektedir. Algılanan ayrımcılığın her iki boyutu da Ruggiero ve Taylor’ın (1995) Algılanan Grup Ayrımcılığı Ölçeğinin¹ Baysu’nun (2007) Türkçe uyarlamasından elde edilmiştir. Bireyin bu ölçümden yüksek puan alması yüksek düzeyde ayrımcılık algıladığı anlamına gelmektedir.

Bulgular

Analiz Stratejisi

Hipotez testlerine geçmeden önce, gözlemlenen değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri demografik özellikler dikkate alınarak analiz edilmiştir. Veri temizliği hakkındaki detaylar ve ölçülen değişkenlerin merkezi eğilimleri her bir analiz için ayrı olarak sunulacaktır. Ardından, gözlemlenen değişkenler arasındaki karşılıklı ilişki (intercorrelation) değerlendirilecektir. Üçüncü olarak, etnik olarak Kürt ve Türk gruplarının benzerlikleri ve farklılıkları sunulacaktır. Bu grupların

karşılaştırılabilmesi için Türkiye bağlamında, kendilerini Türk ve Türkmen olarak tanımlayanlar Türk grubu (avantajlı grup) olarak değerlendirilirken, Kürt ve Zaza olanlar Kürt grubu (dezavantajlı grup) olarak değerlendirilmektedir². Bireyin bilişsel yapısındaki çoklu sosyal kimliklenme organizasyonlarının dinamiklerini açıklayabilecek gelecek modellere rehberlik etmesi bakımından; betimleyici demografik özellikler, araştırmanın ilgi duyduğu değişkenlerle olan ilişkileri de sunulacaktır.

Gözlemlenen Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri

Analizler öncesinde cinsiyet, etnik grup üyeliği, dini grup üyeliği, eğitim düzeyi, etnik kimliğin önemi, etnik kimliği araştırma, kolektif etnik grup benlik-saygısı, etnik kimliğe bağlılık, dini kimliklenme, laik kimliklenme, vatanseverlik, sivil dayanışma, sivil sorumluluk, kültürel özdeşleşme değişkenleri veri girişinin doğruluğu, eksik bırakılan veriler ve demografik değişkenleri incelendim (Tabachnick ve Fidell, 2001; Hill, 1997). Tablo 1’de yer alan bu bilgiler hem bu alandaki araştırmacılara potansiyel yeni sorular sormasında yardımcı olacağı hem de örneklemin demografik özelliklerinin çalışmanın değişkenleri yoluyla betimlenmesi için burada sunulmaktadır.

Çoklu bağıntısallık (multicollinearity) için, Tabachnick ve Fidell’in (2001) “bağımsız değişkenler arasındaki ilişki .80’in üzerinde olduğunda çoklu eşdoğrusallık gözlemlenir” önerisini dikkate alarak değerlendirme yaptığımda, etnik kimlik önemi ve bağlılık arasındaki yüksek ilişki dışında ($r = .82, p < .05$) değişkenler arası çoklu eşdoğrusallık olduğu gözlemlenmedi. Bu nedenle etnik bağlılık değişkenini daha sonraki analizlerden çıkardım. Curan, West ve Finch’e (1996) göre; eğer bir değişkende çarpıklık ikiden düşük, basıklık da 7’den düşük ise dağılımın normal olduğundan emin olunabilir. Bu kritere göre tüm ölçülen sürekli değişkenler normal dağılım göstermiştir.

1 Mevcut çalışmanın uygulama sonrasında Ruggiero’nun araştırmalarında etik dışı davranışları olduğu tespit edilmiştir (Witkowski, 2014). Uygulamanın bu bilgi öncesinde tamamlanmış olması ve ölçeğin hem Baysu hem de mevcut çalışmada yüksek düzeyde güvenilirlik göstermesi üzerine devam edilmiştir.

2 Bu noktada Türk ve Türkmen gruplarının üyeleriyle, Kürt ve Zaza gruplarının üyelerinin bir araya getirilmesinin bir rasyonele dayanması gerektiği öne sürülebilir. Nitekim özellikle Zaza grubunun bazı üyeleri etnik kimliklerini Zaza olarak tanımlamalarına karşın, Kürt olarak tanımlanması ilk bakışta problemli olarak düşünülebilir. Ancak Kürt bağlamında Zaza’nın Kürtçe’de kullanılan ağız farklılıklarının oluşturulduğu, her iki grup üyelerinin de Kürt etnik grup altında yer alabileceği görüşü hakimdir. Saha çalışmasından elde ettiğim deneyimler, daha sonraki zamanlarda bu benzeştirilmenin sorunlu olabileceğine işaret etse de mevcut çalışmanın yapıldığı Türk-Kürt gruplar arası ilişkiler bağlamında Türk ve Türkmen grubundaki benzeşimin Kürt ve Zaza grubunda da hâkim olduğu öne sürülebilir. Bu nedenle bu gruplar Türk ve Kürt etnik kimliği altında birlikte ele alınmıştır.

Tablo 1. Demografik Özelliklere Dayanarak Gözlemlenen Değişkenlerin Betimleyici Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	%	Kamusal benlik-saygısı		Kimlik önemi		Araştırma		Bağlılık		Dini kimliklenme		Laik kimliklenme		Kolektif ayrımcılık algısı		Bireysel ayrımcılık algısı		
			Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.
Erkek	118	49.8	4.35	1.45	5.19	1.53	5.18	1.70	5.20	1.78	3.74	1.81	4.92	1.64	2.78	1.25	2.29	1.20	
Kadın	119	50.2	4.45	1.44	5.03	1.43	4.81	1.65	5.05	1.71	3.53	1.89	5.52	1.37	2.42	1.24	1.82	1.82	.94
Din																			
Müs. Sünni	92	39.5	4.95	1.37	5.19	1.44	4.80	1.69	5.23	1.57	4.44	1.52	5.27	1.43	1.87	.98	1.58	.86	
Müs. Alevi	66	28.3	4.29	1.29	5.74	1.12	5.78	1.07	5.83	1.32	3.97	1.72	5.54	1.40	3.38	.90	2.62	1.05	
Deist	21	9	4.04	1.11	4.23	1.25	3.84	1.76	3.89	1.82	2.43	1.24	5.30	1.22	2.47	1.35	1.96	1.13	
Ateist	41	17.6	3.96	1.51	4.36	1.64	4.75	1.89	4.33	1.92	1.65	1.06	5.11	1.78	2.70	1.37	2.10	1.17	
Etnisite																			
Kürt	43	18.5	3.05	1.08	5.59	1.15	5.50	1.33	5.57	1.53	3.51	1.87	4.30	1.72	3.67	0.84	3.04	0.99	
Türk	103	44.2	4.93	1.15	4.54	1.60	4.23	1.71	4.49	1.84	3.67	1.85	5.54	1.32	1.79	1.02	1.36	0.63	
Zaza	56	24	4.23	1.44	5.85	1.04	6.15	0.91	6.05	1.10	3.50	1.91	5.26	1.62	3.41	0.84	2.80	0.96	
Anadil																			
Kürtçe	33	14.9	3.12	1.09	5.88	0.87	5.91	0.89	5.87	1.34	3.78	1.59	4.66	1.59	3.69	0.83	3.25	0.94	
Türkçe	157	70.7	4.73	1.32	4.72	1.53	4.45	1.66	4.70	1.78	3.68	1.85	5.50	1.36	2.15	1.17	1.59	0.83	
Zazaca	27	12.2	4.36	1.57	5.96	0.89	6.26	0.82	6.14	1.08	3.35	1.88	4.83	1.65	3.52	0.90	2.89	0.91	
Eğitim Düzeyi																			
Lise	53	22.4	4.37	1.33	5.42	1.38	5.46	1.51	5.56	1.51	3.62	1.96	5.29	1.70	2.89	1.22	2.26	1.28	
Lisans	146	61.6	4.33	1.44	5.20	1.43	5.01	1.65	5.20	1.70	3.77	1.82	5.26	1.48	2.58	1.24	2.07	1.06	
Lisansüstü	27	11.4	4.43	1.72	4.21	1.61	4.27	1.82	4.17	1.97	2.98	1.79	4.70	1.60	2.39	1.35	1.75	0.83	

Not. Grup başına 20 katılımcıdan az gruplar dahil edilmedi. Müs=Müslüman

Kürt ve Türk Etnik Grup Üyeleri Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler

Etnik Kimliklenme

Kürt ve Türk etnik grup üyelerinin etnik kimliklenme boyutları dikkate alınarak; gruplar arasındaki farklılıkları ve bu boyutlar arası grup içi farklılıkları gözlemek için 2 (etnik grup: Kürt ve Türk) X 3 (etnik kimliklenme boyutları: araştırma, kimliğin önemi, kamusal kolektif benlik saygısı) karışık desen çeşitlilik³ (varyans

3 İngilizce variance kelimesi okunuş biçimi olan varyans olarak Türkçeye istatistik literatürü yoluyla çevrilmeden girmiştir. Bu nedenle bu kavram ne yazık ki yalnızca bir istatistik terimi olarak algılanabilmekte ve genel okuyucuda herhangi bir şey ifade edememektedir. Oysaki örneklemedeki gözlemler arasındaki çeşitliliğe ya da değişime işaret eden bu olgu Türkçe ifade edilemediği için ilk okuyuşta anlaşılmamaktadır. Psikoloji bağlamında özellikle analizlerin odaklandığı, örneklemedeki bireylerin çeşitliliğini ifade eden varyans teriminin; değişim ya da

analizini (mixed-ANOVA) ikinci faktör üzerinde uygulanan tekrarlı ölçümle birlikte uyguladım. Küresellik (sphericity) varsayımının karşılanmadığını gözlemlediğim için Huynh-Feldt düzeltmesi uyguladım (Huynh, 1978; Huynh ve Feldt, 1980). Basit ana etkiler analizinin sonuçlarına göre, hem etnik grupların ana etkisi, $F(1, 227) = 18, p < .001, \eta^2 = .07$; hem de etnik kimliklenme boyutlarının hepsinin ana etkisi, $F(1.96, 444.69) = 23.21, p < .001$, istatistiksel olarak anlamlıydı. Bunun yanında etnik gruplar ve etnik kimlik boyutlarının ortak etkisini de (interaction) istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gözlemledim, $F(1.96, 445.692) = 66.41, p < .001$. Bu farklılıkların neler olduğunu belirleyebilmek için Huy-

çeşitlilik olarak kullanılması, tartışılması ve daha uygun bir çevirinin yaygınlaşması kanımca hem gerekli hem de daha uygundur. Bu nedenle makale boyunca varyans kelimesi yerine *çeşitlilik* kullanılmak istenmiştir. Ancak dergi genel editörünün önerisi üzerine parantez içinde mevcut-taki yaygın kullanımı olan varyans ayrıca belirtilmiştir.

Tablo 1.'in devamı

	Sayı	%	Vatanseverlik		Sivil sorumluluk		Sivil dayanışma		Kültürel özdeşleşme	
			Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.
Cinsiyet										
Erkek	118	49.8	4.11	1.67	5.35	1.25	5.96	.86	5.66	1.17
Kadın	119	50.2	4.37	1.58	5.44	1.07	6.08	.72	5.50	1.27
Din										
Müs. Sünni	92	39.5	4.95	1.54	5.37	1.06	5.99	.73	5.71	.95
Müs. Alevi	66	28.3	4.20	1.36	5.44	1.13	6.15	.66	5.85	1.02
Deist	21	9	3.87	1.44	5.34	.86	5.92	.78	5.09	1.37
Ateist	41	17.6	3.28	1.67	5.32	1.49	6.03	.95	5.22	1.64
Etnisite										
Kürt	43	18.5	3.23	1.38	5.29	1.33	6.15	0.66	5.88	0.93
Türk	103	44.2	4.89	1.49	5.42	0.91	5.97	0.81	5.34	1.25
Zaza	56	24	3.54	1.40	5.33	1.39	6.12	0.77	5.88	1.14
Anadil										
Kürtçe	33	14.9	3.22	1.21	5.49	1.21	6.15	0.69	6.02	0.89
Türkçe	157	70.7	4.72	1.57	5.41	0.94	5.95	0.80	5.39	1.25
Zazaca	27	12.2	3.30	1.45	5.43	1.32	6.18	0.77	6.01	1.12
Eğitim düzeyi										
Lise	53	22.4	4.03	1.68	5.36	1.34	5.99	0.75	5.48	1.36
Lisans	146	61.6	4.32	1.61	5.41	1.06	5.99	0.83	5.69	1.16
Lisansüstü	27	11.4	4.16	1.62	5.31	1.40	6.06	0.74	5.27	1.24

Not. Grup başına 20 katılımdan az gruplar dahil edilmedi. Müs=Müstüman

Tablo 2. Türk ve Kürt Grupları İçin Etnik Kimliklenme Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapmaları.

	Kamusal kolektif benlik-saygısı		Kimliğin önemi		Araştırma	
	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.
Türkler (n=109)	4.94	1.14	4.59	1.59	4.30	1.71
Kürtler (n=122)	3.92	1.53	5.65	1.11	5.69	1.32

nh-Felt doğrulanmış ortalama kare hatası ve serbestlik derecelerini kullanarak HSD kritik değerini hesapladım. Bu hesaplama elde ettiğim sonuçlar beklenen sonuçlara uygun bir biçimde ve Tablo 2’de de görüldüğü üzere, Türklerin kamusal kolektif benlik-saygısının (*Ort.* = 4.94, *S.* = 1.14) Kürtlerin kolektif benlik-saygısından (*Ort.* = 3.92, *S.* = 1.53) anlamlı olarak daha fazla olduğu göstermektedir. Yine etnik kimliğin araştırma boyutunu dikkate aldığımızda, varsayımın doğrulandığını ve Kürtlerin etnik kimliklerini (*Ort.* = 5.69, *S.* = 1.32) Türklere göre (*Ort.* = 4.30, *S.* = 1.71) anlamlı olarak daha fazla araştırdıkları gözlemlerim. Benzer bir biçimde Kürtlerin (*Ort.* = 5.65, *S.* = 1.16) kimliğin önemi boyutunda Türklere (*Ort.* = 4.30, *S.* = 1.71) istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksek skora sahip olduğu gözlemlerim.

Etnik kimliğin boyutlarının grupların kendi içinde bir farklılaşmanın olup olmadığını test ettiğimde; Türklere kamusal kolektif benlik-saygısı (*Ort.* = 4.94, *S.* = 1.14) araştırma boyutundan (*Ort.* = 4.30, *S.* = 1.71) istatistiksel olarak anlamlı bir oranda daha yüksekti. Kürtlerde ise Türklere farklı olarak; kolektif benlik-saygısı (*Ort.* = 3.92, *S.* = 1.53) hem etnik kimliğin araştırılmasından (*Ort.* = 5.69, *S.* = 1.32) hem de kimliğin algılanan öneminden (*Ort.* = 5.65, *S.* = 1.11) anlamlı olarak daha düşük olduğu gözlemlerim.

Dini ve Laik Kimlikler

Kürt ve Türk etnik grup üyelerinin dini ve laik kimliklenme düzeylerinde farklılaşmanın olup olmadığını gözlemleyebilmek için tek yön çeşitlilik (varyans) analizi (ANOVA) uygulandı. Dini grubuyla özdeşleşmede bu etnik gruplar arasında bir farklılaşma gözlenemedi, $F(1,231) = .125, p < .72$. Ancak, laik grupla özdeşleşme skorlarında Kürt ve Türk grupları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görüldü, $F(1,231) = 9.43, p < .002$. Bu farklılaşmaya göre, Türklerin (*Ort.* = 5.56, *S.* = 1.29) laiklik puanları Kürtlerden (*Ort.* = 4.95, *S.* = 1.66) daha yüksek olduğu gözlemlerim.

Toplumla (Ulusla) Kimliklenmenin Anlam Boyutları

Kürt ve Türk etnik grup üyelerinin ulus kimliğin anlam boyutları dikkate alınarak; hem bu grupların

birbirlerinden farklılaşıp farklılaşmadıklarını hem de bu boyutlarda grup içi bir farklılığın bulunup bulunmadığını görmek için 2 (etnik grup: Kürt ve Türk) X 4 (sosyal kimlik içeriği boyutları: vatanseverlik, sivil sorumluluk, sivil dayanışma, kültürel kimliklenme) ikinci faktör üzerinde yani toplumsal kimliklenmenin içerikleri boyutlarına karışık desen çeşitlilik (varyans) analizi (mix-ANOVA) uyguladım. Küresellik (sphericity) varsayımın karşılanmadığını gözlemlediğim için Huynh-Feldt düzeltmesi gerçekleştirdim (Huynh ve Feldt, 1980). Basit ana etkiler analizinin sonuçlarını incelediğimde, etnik grupların ana etkisi istatistiksel anlamlılık gösterirken, $F(1,228) = 4.30, p < .00391$; ancak bu anlamlı farklılaşmanın etki gücünün oldukça düşük olduğu görülmüştür ($\eta^2 = .02$). Bu nedenle özellikle her ne kadar vatanseverlik puanları karşılaştırıldığında Türkler (*Ort.* = 4.94, *S.* = 1.45) Kürtlere oranla (*Ort.* = 3.66, *S.* = 1.50) daha vatansever görünse de istatistiksel anlamlılığın etki gücünün düşüklüğünden ötürü herhangi bir analiz sonrası (post-hoc) çoklu karşılaştırma yapılmaması kararı aldım. Ancak, toplumsal bağlanımın boyutlarının hepsinin ana etkisi istatistiksel olarak anlamlıydı, $F(2,486, 566.811) = 132.203, p < .0001, \eta^2 = .37$. Bunun yanında bu etnik gruplar ve toplumsal bağlanım boyutlarının ortak etkisi de istatistiksel olarak anlamlıydı, $F(2,486, 566.811) = 32.338, p < .0001, \eta^2 = .13$. Bu grup içi farklılıkların neler olduğunu belirleyebilmem için Huynh-Felt doğrulanmış ortalama kare hatası ve serbestlik derecelerini kullanarak daha önce gerçekleştirdiğim gibi HSD kritik değeri hesaplandı. Bu hesaplama elde ettiğim sonuçlar, beklenen sonuçlara uygun bir biçimde ve Tablo 3’de görüldüğü üzere, Türklere vatanseverliğin (*Ort.* = 4.94, *S.* = 1.45) diğer üç ulusal kimlik boyutlarıyla karşılaştırıldığında; sivil sorumluluk (*Ort.* = 5.46, *S.* = .87), sivil dayanışma (*Ort.* = 6.00, *S.* = .75) ve kültürel özdeşleşmeden (*Ort.* = 5.41, *S.* = 1.18) istatistiksel olarak daha düşük olduğu gözlemlerim. Bunun yanında, Türklerin sivil sorumluluk (*Ort.* = 5.46, *S.* = .87) ve kültürel özdeşleşmeden (*Ort.* = 5.41, *S.* = 1.18) daha yüksek bir sivil dayanışmaya (*Ort.* = 6.00, *S.* = .75) sahip olduğunu da gözlemlerim.

Tablo 3. Türk ve Kürt Grupları İçin Toplumsal (Ulusal) Kimliklenme Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapmaları.

	Vatanseverlik		Sivil dayanışma		Sivil sorumluluk		Kültürel kimliklenme	
	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.	Ort.	S.
Türkler (n=109)	4.94	1.45	6.07	.72	5.46	.87	5.41	1.18
Kürtler (n=122)	3.66	1.50	6.00	.75	5.45	1.19	5.69	1.32

Kürtlerin kendi içinde ulusal bağlanmanın boyutları arasında benzerlik ve farklılıkları Türklerin göstermiş olduğuna benzer bir biçimdeydi. Nitekim Kürtlerin vatanseverlik puanları ($Ort. = 3.66, S. = 1.50$) diğer üç ulusal kimlik boyutundan; sivil sorumluluk ($Ort. = 5.45, S. = 1.19$), sivil dayanışma ($Ort. = 6.00, S. = .75$) ve kültürel özdeşleşmeden ($Ort. = 5.80, S. = 1.08$) anlamlı olarak daha düşüktü. Ancak Türklerden farklı olarak sivil dayanışma, sivil sorumluluk ve kültürel bağlanma biçimleri arasında Kürtlerden elde edilen skorlar farklılaşmamaktaydı.

Algılanan Ayrımcılık

Grup farklılaşmalarında son olarak, algılanan kolektif ve bireysel ayrımcılığın Kürt ve Türk katılımcılar arasında görülüp görülmediğini analiz edildi. Bunun için algılanan ayrımcılık puanlarına tek yön çeşitlilik (varyans) analizi (ANOVA) uyguladım. Hem kolektif ayrımcılık $F(1, 228) = 107.624, p < .001$ hem de bireysel ayrımcılık $F(1, 228) = 130.078, p < .0001$ puanları arasında anlamlı farklılıklar gözlemlendim. Bu ulaştığım sonuçlara göre, Türklerin etnik kimliklerinden dolayı algıladıkları ayrımcılık ($Ort. = 1.83; S. = 1.03$) Kürt katılımcıların algıladığı ayrımcılıktan ($Ort. = 3.26; S. = 1.05$) anlamlı olarak daha düşüktü. Bunun yanında yine beklentimi doğrulayan bir biçimde Kürtler ($Ort. = 2.70, S. = .96$) Türklerden ($Ort. = 1.36, S. = .65$) daha yüksek bir bireysel ayrımcılık algısına sahipti.

Toplumsal (Ulusal) Kimliğin Belirteçleri

Toplumsal kimliklenmenin belirteçlerinin anlaşılabilmesi ve hipotez edilen değişkenler (Etnik, dini ve laik kimliklenme; algılanan ayrımcılık ve toplumsal kimliklenme) arasındaki ilişkileri içeren modelleri çeşitli yol analizleri (path analyses) uygulayarak gerçekleştirdim. Yol modelleri için karmaşık grafikli modellerin istatistiksel olarak test edilmesini sağlayan (Arbuckle, 1989) AMOS 7.0 istatistik yazılımı kullandım.

Modelin veri ile uyumunun test edilmesinde global bir test ki-kare kullanımı önerilse de bu testin sonuçlarının örneklem sayısına hassas olması ve anlamlı çıkmanın eğilimli olması nedeniyle, göreceli ki-kare olarak da bilinen norm ki-kare kullandım. Bunun yanında modelin uyum

testi için kullandığım indeksler: RMSEA (Steiger ve Lind, 1980), NFI (Bentler ve Bonnet, 1980), CFI (Bentler, 1990) ve GFI (Tanaka ve Huba, 1985) indeksleridir. Ancak norm ki-kare dışındaki bu indekslerin araştırmacının modelin uyumlu olup olmadığına karar vermesi için net bir kesme noktası yoktur. Bu nedenle modelin uyumlu olup olmadığı kararı, daha çok limitler üzerine bir uzlaşmanın araştırmacılar tarafından kullanılmasıyla oluşmaktadır (örn. Hu ve Bentler, 1999; Lance, 2006). Bu nedenle bu araştırmada Hu ve Bentler'in (1999) kesim noktası önerilerini de değerlendiren Lance'in (2006) görüşlerinden yola çıkarak; RMSEA indeksinin .10'dan düşük olması; NFI, CFI, GFI indekslerinin .80'den yukarıda olması ve ki-kare değerinin serbestlik derecesi oranının (χ^2/sd) 5'in altında olmasının kuramsal modelin veri ile yüksek uyum gösterdiğine karar vermede kesim/limit noktası olarak kullanılmasına karar verdim. Bu noktada çalışmanın amacına paralel olarak önerilen kuramsal modelinin veri ile uyumlu olup olmamasından daha çok, önerilen yolların hangilerinin yordayıcı güce istatistiksel olarak ulaştıklarının daha önemli olduğunun not edilmesi gerekmektedir.

Hem Kürt katılımcılar hem de Türk katılımcılar için etnik kimlik boyutları, dini ve laik kimlik değişkenleri ve algılanan ayrımcılık değişkenleri bağımsız (exogenous) değişkenler olarak ayrı modellere dahil edilirken, toplumsal kimliklenmenin boyutları bağımlı (endogenous) değişken olarak bu modellere dahil edildi. Analiz öncesinde, her bir bağımsız değişkenin birbirleriyle ilişkisiz olduğunu varsaydığım için hataların özgürce ilişkilendirilerek modelin tahmin edilmesine izin verdim.

Toplumsal (Ulusal) Kimliğin Belirleyicisi Olarak Etnik Kimlik

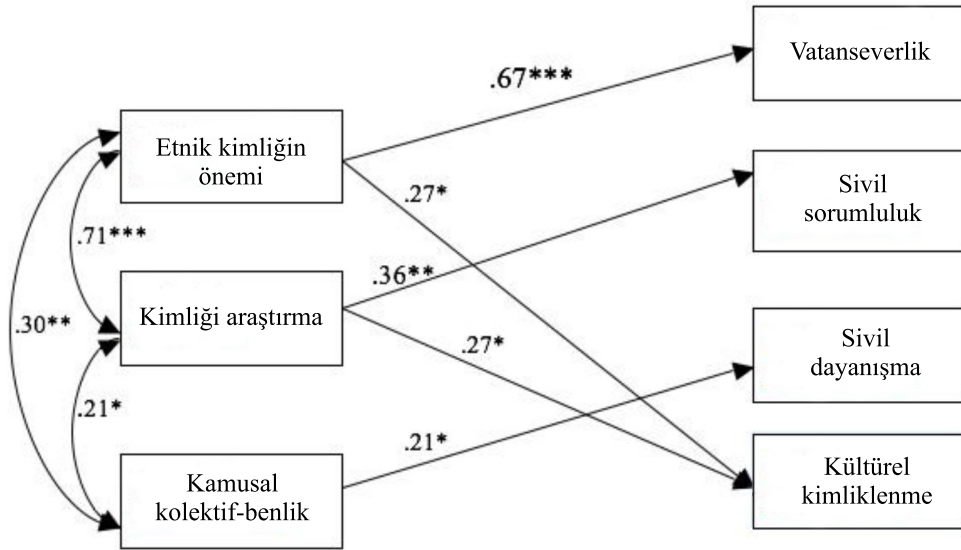
Türkler için analiz sonuçları, her ne kadar bazı indekslerin skorlarının kabul edilebilir aralıkta olduğunu gösterse de temel kurallardan biri olan göreceli ki-kare ($sd=6$) değeri kabul değerinin dışındaydı, ($\chi^2/sd = 9.60$) ve değeri 57.59 istatistiksel olarak anlamlıydı. Ancak ki-kare değeri örneklem büyüklüğüne karşı duyarlı olduğu ve anlamlı sonuç verme eğiliminde olduğu için diğer indeksleri değerlendirdim. RMSEA, NIF, CFI, GFI in-

deks değerleri de model uyum için her ne kadar çok iyi sonuçlar bulgulamasam da kabul edilebilir sınırlar içinde yer alarak sırasıyla .80, .80, .81 ve .89 değerlerini aldı.

Şekil 1’de de görüldüğü üzere kimliğin önemi ve araştırma boyutları arasındaki hatanın anlamlı olarak ilişkili olduğu ($\beta = .71, p < .001$); kimlik önemi ve kamusal kolektif-benlik saygısı arasındaki hatanın ilişkili olduğu ($\beta = .30, p < .01$) ve etnik kimliğin araştırma boyutu ile kamusal kolektif benlik-saygısı arasındaki hatanın da ilişkili olduğu gözlemlenildi ($\beta = .21, p < .05$). Bunun ötesinde etnik kimliğin boyutlarının toplumsal kimliklenmenin boyutlarını Türkler için nasıl belirlediğine baktığımda, etnik kimliğin önemi ($\beta = .27, p < .05$) ve araştırma ($\beta = .27, p < .05$) boyutlarının kültürel kimliklenmenin belirteçleri olduğunu görülmüştür. Yapılan yol analizi aynı zamanda, etnik kimliğin öneminin ($\beta = .67, p < .001$) vatanseverliğin düzeyini belirlediğini de göstermiştir. Bunun yanında, kamusal kolektif benlik-saygısının ($\beta = .21, p < .05$) sivil dayanışmayı belirlediği de görülmüştür. Sivil sorumluluğu belirleyen değişkenin ise etnik kimliğin araştırma boyutu ($\beta = .36, p < .01$) olduğu ortaya çıktı. Sonuç olarak Türkler için toplumsal bağlanımın bireysel çeşitliliğin %77’si model tarafından açıklanmıştır. Dahası model kültürel kimliklenmenin %15’ini, sivil dayanışmanın %4’ünü, sivil sorumluluğun %13’ünü ve vatanseverliğin %45’ini açıkladı.

Kürt katılımcılar için bu modeli test ettiğimde, model uyum indekslerinin iyi olmadığını ancak bazı indekslerin yine kabul edilir aralıkta yer aldığı gözlemlenildi (RMSEA = .25, NFI = .71, CFI = .81, GFI = 89), ancak göreceli ki-kare ($sd = 6, \chi^2/sd = 8.34$) yine istenilen değer aralığında değildi.

Şekil 2’de görüldüğü üzere bir önceki analizdeki ne benzer olarak kimliğin önemi ve araştırma boyutları arasındaki hatanın anlamlı olarak ilişkili olduğunu ($\beta = .61, p < .001$); kimlik önemi ve kamusal kolektif-benlik saygısı arasındaki hatanın ilişkili olduğunu ($\beta = .25, p < .01$) gözlemlenildi. Ancak farklı olarak etnik kimliğin araştırma boyutu ile kamusal kolektif benlik-saygısı arasındaki hatanın ilişkisiz olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerle (etnik kimlik boyutları) bağımlı değişkenler (toplumsal kimliklenme boyutları) arasındaki ilişkileri Kürt katılımcılar için analiz ettiğimde, etnik kimliğin öneminin ($\beta = .28, p < .05$) kültürel kimliklenme için belirleyici olduğunu gözlemlenildi. Kamusal kolektif benlik-saygısı vatanseverlik için pozitif yönde bir belirleyici iken ($\beta = .41, p < .001$), etnik kimliğin araştırma boyutunun istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir belirteçti ($\beta = -.31, p < .01$). Son olarak etnik kimliğin araştırma boyutunun ($\beta = .36, p < .01$) ve kamusal kolektif benlik-saygısının ($\beta = .27, p < .01$) toplumsal bağlanımın sivil sorumluluk boyutu için belirteçler olduğu yapılan

Not. Model tamamen doyurulmuş (fully-saturated) modeldir, ancak istatistiksel anlamlılığa ulaşan yollar gösterilmiştir.

Şekil 1. Türklerde Etnik Kimliğin Ulus Kimliğini Belirlediğini Gösteren Standart Katsayı Değerleri

analizle ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, model toplumsal kimliklenme de görülen çeşitliliğin %42'sini açıklamıştır. Daha spesifik olarak kültürel kimliklenmenin %8'i, sivil sorumluluğun %5'i ve vatanseverliğin %29'u model tarafından açıklanmıştır.

Toplumsal Kimliğin Belirleyicileri Olarak Din ve Laiklik

Din ve laik kimliklenme düzeylerinin hem Türk hem Kürtler için toplumsal kimliklenmenin belirteçleri olup olmadığını anlamak için ayrı modellerde yol analizleri gerçekleştirdim. Modellerin hem Türkler (RMSEA, NFI, CFI, GFI sırasıyla .33, .56, .55 ve .80) hem de Kürtler (RMSEA, NFI, CFI, GFI sırasıyla .27, .49, .49 ve .86) için uyum indekslerinin birkaçı kabul edilebilir aralıkta olmasına rağmen, devam etmek için bazı indekslerin yeterli bilgiyi verdiğini gördüm (örn. GFI). Dahası, modelin geçerliliğinin ötesinde amaçlanan istatistiksel anlamlılık gösteren yolların ne olduğunu görmek olduğunu da dikkate alınca devam etmeye karar verdim.

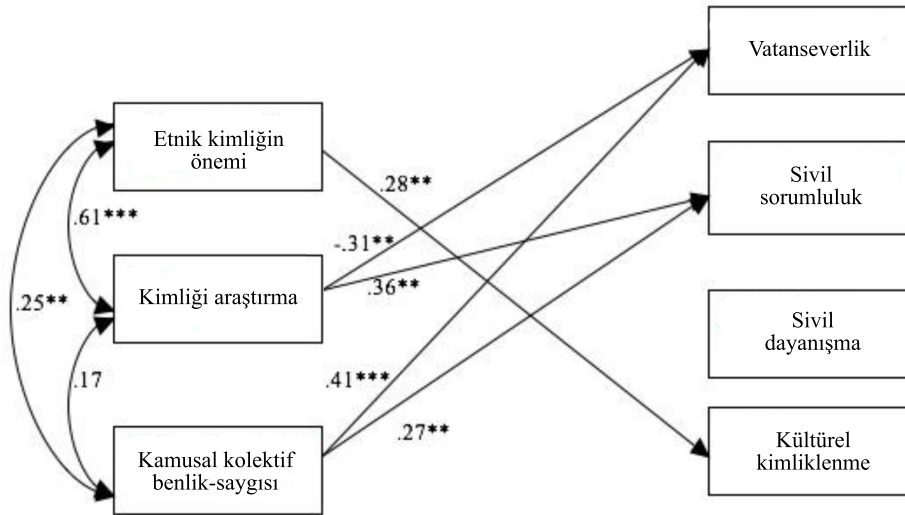
Türklerde din ($\beta = .50, p < .001$) ve laik kimlik düzeylerinin ($\beta = .41, p < .001$) her ikisinin de vatanseverliğin belirteçleri olduğu gözlemlenmiştir. Dahası hem dini kimliklenme düzeyi ($\beta = .37, p < .001$) hem de laik kimliklenme düzeyi ($\beta = .27, p < .001$) sivil dayanışmayı pozitif yönde belirlerken, yalnızca laik kimliklenme-

nin toplumsal bağlanımının sivil sorumluluk ($\beta = .22, p < .05$) boyutunu belirlediği gözlemlenmiştir. Sonuç olarak model toplumsal özdeşleşmede gözlemlenen çeşitliliğin %73'ünü açıklamaktaydı. Model kültürel özdeşleşmenin %21'ini açıklarken, sivil dayanışmanın %5'ini, sivil sorumluluğun %5'ini ve vatanseverliğin %42'sini açıklamaktaydı. Ancak modelde bir arada alınan değişkenlerin ortaya çıkardığı düşük model uyum indekslerinin dikkate alınması ve modelin geçersizliği burada not edilmelidir.

Kürtlerde din ($\beta = .37, p < .001$) ve laik kimliklenme ($\beta = .41, p < .001$) düzeylerinin her ikisinin de Türklerle benzer bir biçimde vatanseverlik için pozitif bir belirteçti. Ancak analiz, farklı olarak laik kimliklenme düzeyinin ($\beta = .20, p < .001$) yalnızca sivil sorumluluğu belirlediğini ortaya koydu. Sonuç olarak model toplumsal kimliklenmenin %36'sını açıklamaktaydı. Dahası vatanseverlik boyutunda görülen çeşitliliğin %31, sivil sorumlulukta görülen çeşitliliğin ise %4'ü model tarafından açıklanmıştı. Ancak, indeks puanlarının bu değişkenler bir arada alındığında düşük olduğu notu burada da dikkate alınmalıdır.

Ayrımcılığın Toplumsal Kimliklenme ile Olan İlişkisi

Algılanan bireysel ve kolektif ayrımcılığın toplumsal kimliklenmenin boyutlarıyla (vatanseverlik, sivil dayanışma, sivil sorumluluk ve kültürel kimliklenme) olan

Not. Model tamamen doyurulmuş (fully-saturated) modeldir, ancak istatistiksel anlamlılığa ulaşan yollar gösterilmiştir.

Şekil 2. Kürtlerde Etnik Kimliğin Ulus Kimliğini Belirlediğini Gösteren Standart Katsayı Değerleri

ilişkinin anlamaya yönelik yaptığım modellemede Türk örneklemini için yalnızca bireysel ayrımcılığın ($\beta = -.24, p < .05$) sivil dayanışmayı negatif yönde belirlediği ortaya çıkmıştır. Ancak model uyum indeksleri dikkate alındığında çeşitliliğin yalnızca %6'sını açıklayan algılanan ayrımcılık ve toplumsal kimliklenme arasında ilişkiyi açıklamak isteyen model, bir önceki modellemede olduğu gibi, Türk örneklemini için geçerli değildir (RMSEA, NFI, CFI, GFI sırasıyla .39, .36, .33, ve .75'dir). Diğer taraftan model Kürt örneklemini için de iyi model uyum indeksleri ortaya koymamıştır (RMSEA, NFI, CFI, GFI sırasıyla .28, .53, .52, ve .86'dır). Ancak yine, önerilen yollardan hangisinin istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcı olduğunu gözlemlemek için ve iyi oluş indeksinin (GFI) ulaştığı düzey dikkate alındığında, ulusal özdeşleşmenin yani diğer bir deyişle toplumsal kimliklenmedeki bireysel farklılıkların %14'ünü açıklayan bu geçersiz modelde tek istatistiksel olarak anlamlı olan yol, algılanan kolektif ayrımcılığın vatansızlığı negatif olarak belirlenmesi olarak gözlemlenmiştir ($\beta = -.37, p < .001$).

Tartışma

Bu çalışmanın amacı Türkiye bağlamında Kürt ve Türk vatandaş gruplarının çoklu sosyal kimliklerini nasıl organize ettiğini, bu grup üyelerinin kendilerini nasıl 'biz' olarak tanımladığını ve içinde yaşadığı topluma hangi biçimlerde bağlandığını politik psikoloji teorileri ışığında anlamaktır. Çalışmadan elde edilen sonuçların Sosyal Kimlik İçeriği, Sosyal Kimlik Teorisi ve Sosyal Kimlik Karmaşıklığı Kuramı gibi sosyal ve politik psikoloji kuramlarından yola çıkarak oluşturulan beklentileri desteklediği görülmektedir. Çalışmada ileri sürdüğüm birinci hipoteze ilişkin olarak, çalışmanın bulguları Kürtlerin Türklerle karşılaştırıldığında etnik kimliklerini daha çok önemsediklerini ve etnik kimliklerini araştırma konusunda daha çok çaba içerisinde olduklarını göstermektedir. Buradan yola çıkarak, asimilasyon veya ulusal bağlılık dezavantajlı gruplar için ayrışıklık tehdidi oluşturduğu ileri sürebiliriz. Nitekim Brewer'a (2001) göre, dış-grup tehdidi kimliğin belirginleşmesini sağlar (örn: Pickett ve Brewer, 2001; Simon, 1992). Bu sebeple, Kürtlerin etnik kimlikleriyle daha özdeşleşmiş olmalarını, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel süreci içerisinde asimilasyon veya ulusal bağlılığa yönelik söylemlerin ve kurumsal normların ortaya çıkardığı bir durum olarak açıklayabiliriz. Nitekim bu sonuç çalışmanın ilk aşamalarında literatür değerlendirmesi sırasında karşılaşmadığım Kimlik Reddediş Kuramından yola çıkarak da açıklanabilir; bu kurama göre dezavantajlı gruplar üyelerinin algıladıkları ayrımcılığın yarattığı acıyla başa çıkabilmek için etnik gruplarıyla özdeşleşmelerini yani diğer bir söyleyişle kimliklenmelerini daha belirgin hale getirirler (Branscombe, Schmitt ve Harvey,

1999). Bu sebeple çalışmanın ikinci hipotezinin hem algılanan bireysel ayrımcılığın hem de algılanan kolektif ayrımcılığın Kürt katılımcılarda, Türk katılımcılara göre daha yüksek olacağını da bulgularla desteklediği görülmektedir.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu Kürtlerin kamusal alanda Türklere göre kendi kimlik gruplarının daha değersiz olarak görüldüğünü düşünmektedir (1. Hipotez). Bu durum, Kürtlerin tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak bir isyan içerisinde olmasını, günümüz çağdaş demokrasilerinde olması gereken barışçıl protesto eylemlerini; ya da kimliklerinin tanınmasına yönelik legal ya da illegal çaba içerisinde olmalarını açıklar niteliktedir. Nitekim birey için benliğinin esenliğini sağlayan grup kimliği, gruplar arası bir bağlamda daha düşük pozisyonda algılandığı durumunda *negatif sosyal kimlik* olarak görülmektedir (Tajfel ve Turner, 1979). Kendi grup kimliğini negatif bir sosyal kimlik olarak gören bireyin kendi grup statülerini yükseltme çabası içerisinde girme ve bazı stratejiler geliştirme eğiliminde olması beklenir. Mevcut çalışmanın bulgularından yola çıkarak ileri sürebileceğim bir diğer önemli nokta ise; Kürt sorununun devlet tarafından tarihsel süreç içerisinde belirli dönemlerde yalnızca ekonomik ya da güvenlik sorunu olarak görülmesine karşın, sorunun temelinde yatan önemli öğelerden birinin hatta belki de en önemli olanın sosyal kimlik olmasıdır.

Diğer taraftan çalışmanın bulguları dini kimliklenme düzeylerinde Kürt ve Türk vatandaş grupları arasında bir farklılığın olmadığını, ancak sonrasında laik kimliklenmenin Türklerle karşılaştırıldığında Kürtlerde daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumu belki de cumhuriyetin kuruluş ideolojisinde yer alan modernleşme projesinin *türkleşmenin* merkezine sekülerleşmeyi yani diğer bir deyişle Arap kültüründen uzaklaşmayı almasıyla açıklayabiliriz (detaylı tartışma için Smith, 2005; Toprak, 1996). Nitekim Kürtlerin seküler grupla daha düşük bir özdeşleşme göstermesi modernlik ideolojisinin kendi grup kimliğini negatif sosyal kimlik olarak ortaya çıkarmasına, bu nedenle kolektif benlik sevgisini tatmin edeceği ve bu yolla avantajlı daha üst bir kimlikte yer alacağı din grubuyla daha çok özdeşleşme eğiliminde olmasıyla açıklayabiliriz. Ancak burada önemli bir nokta din kimliğinin bir üst kimlik olarak çatışma çözüm kuramlarının öne sürdüğü ortak amacı ve barışı sağlayıp sağlayamayacağı sorunu yükseltmektedir (kuramları için bks Sherif, 1958; Dovidio, Gaertner ve Saguy, 2009). Ancak Çoymak'ın 2009 yılında etnik kimlikler üzerine yaptığı yüksek lisans tezinin ikinci çalışmasının sonuçları din kimliğinin Kürt sorunu bağlamında bir çözüm olamayacağını ortaya koymaktadır. Yine Baysu, Coşkan ve Duman'ın (basımda) çalışmaları Müslüman kimliğiyle güçlü bir özdeşleşmenin gruplar arası olumlu bir duyguyla ilişkili olduğunu, ancak Kürt kimliğiyle güçlü

bir özdeşleşmenin tam tersi bir etkisinin olduğunu bulgularıdır. Dahası Sosyal Kimlik İçeriği Kuramına göre (Çoymak, 2015), dini kimliğin bir üst kimlik olarak gruplar arası ilişkilerde çözüm sunabilmesi için Müslümanlığın bireylerde daha kapsayıcı sivil bir biçimde inşa edilmiş olması gerekmektedir. Bu nedenlerle, Türkiye’de Kürt sorunu bağlamında Müslüman kimliğinin Türk ve Kürt gruplarında sivil mi yoksa daha geleneksel ve dışlayıcı bir biçimde mi inşa edildiği daha sonraki araştırmalar tarafından daha detaylı incelenmesi gerekmektedir.

Kane’nin (2009) önemli iddiası, sivil dayanışmanın gelecekteki başarılı demokratik toplumlar için kırılma noktası olduğudur. Dahası Habermas (2003) her ne kadar ulus sonrası dünyada sivil dayanışmaya alternatif olarak servis edilen insan haklarının üzerine bir oydaşım (consensus) olsa da sivil dayanışmanın ulus devletlerin gelişmesine katkı sağlayabileceğini ileri sürmektedir. Sivil dayanışmanın önemine yönelik ampirik çalışmaları olmamasına rağmen; Keane (1998) ve Habermas’ın (2003) iddiaları topluma bağlılık hissini bir göstergesi olarak sivil dayanışmanın önemine işaret etmektedir. Mevcut çalışmanın sonuçları açıkça göstermektedir ki, Türkiye’de sivil dayanışma topluma bağlanmanın ana eksenini oluşturabilir çünkü hem Kürtler hem de Türkler sivil dayanışma boyutunda toplumsal kimliklenmenin diğer boyutlarından (sivil sorumluluk, kültürel kimliklenme ve vatanseverlik) daha yüksek skor almışlardır (4. Hipotez). Çalışmanın sonuçlarının Türklerle karşılaştırıldığında Kürtlerin ulusla daha zayıf bir vatanseverlik üzerinden bağlandıklarını göstermesi şaşırtıcı değildir. Bu bulgular aynı zamanda hem Sidanius ve Petrocik’in (2001) hem de Verkuyten ve Yıldız’ın (2006); dezavantajlı grupların ulusla kimliklenmediği ve ulusal birliğin klasik düşüncesinin çok etnisiteli devletlerde çok da iyi uygulanamayacağını ortaya koyduğu çalışma sonuçlarıyla da tutarlıdır.

Çalışmada öne sürülen beşinci hipotez dikkate alındığında, sonuçlar Türkler için etnik kimliklenmenin önemi arttıkça milliyetçi vatanseverliğin ve kültürel kimliklenmenin derecelerinin de o denli arttığını göstermektedir. Diğer taraftan kamusal kolektif-benlik saygısı sivil dayanışmayı artırırken kimliğin araştırma boyutundaki artış da sivil sorumluluğu artırıyor görünmektedir. Ancak bu ilişkiler Kürt katılımcılar için oldukça farklı görünmektedir, nitekim çalışmanın sonuçlarına göre etnik kimliğin araştırma boyutunda ne denli yükseliş olursa o denli milliyetçi vatanseverlikten uzaklaşmaktadır. Bu durum Kürt vatandaşların kendi etnik kimlikleri hakkında ne kadar bilgi toplarsa, devlet politikaları ve bu politikaları onaylayan Türk vatandaşlar tarafından o denli kolektif olarak dezavantajlı konumda yer aldığının farkına vardığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim etnik kimlikteki özdeşleşme düzeylerinin yükselmesi ve bunun ulus-devlet kimliği ile ilişkini düzeyini olumsuz etkile-

mesi, Massokawski (2003)’nin çalışmasında da ortaya koyduğuna benzer olarak, ayrımcılık ve kalıp yargılarla başa çıkmanın bir yolu olarak etnik kimlikle özdeşleşmenin yükselmesi bulgusuyla paralellik göstermektedir. Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu da laik kimliklenme ve dini kimliklenme ile toplumsal bağlanmanın ilişkiselliğidir. Egemen grubun üyelerinin, yani Türklerin hem dini, hem de laik kimliklenme düzeylerindeki artış toplumsal kimliklenmenin tüm boyutlarında bir artışa neden oluyorken; Kürtler için laik kimlikle özdeşleşme milliyetçi vatanseverlik ve sivil sorumluluk düzeylerinde bir artışla ilişkili görülüyor. Böylesi bir sonuçta, cumhuriyetin kurulmasının ardından gerçekleştirilmek istenen modernleşme projesinin politikalarının dezavantajlı etnik gruplar için bir tehdide neden olduğunu ileri sürebiliriz (bkz. Çolak, 2006; Onis, 1997; Smith, 2005). Ancak laik kimlikle özdeşleşme düzeylerinin milliyetçi vatanseverlikteki bir artışla ilişkili olması, Kürt vatandaşları için yekpare bir etnik grupdan bahsedilemeyeceğini de gösterir niteliktedir. Sonuç olarak, Kürt sorunu her ne kadar farklı dönemlerde ekonomi ve güvenlik sorunu olarak algılsa da, sorunun önemli bir bölümünün kimlik sorunu olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır (Uluğ ve Cohrs, 2016). Mevcut çalışma Kürt ve Türk vatandaşlarının toplumla özdeşleşme ve bağlanma yollarının farklılaştığını, ancak sivil dayanışma ve sivil sorumluluk gibi boyutlarda bir ortaklaşmanın mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, Kürt sorununun çözümünde milliyetçi vatanseverlik unsurlarının ötesine geçilerek, katılımcı demokrasilerin başat özellikleri arasında bulunan ve gelecek toplumların başarısının anahtarı görünümünde olan sivil sorumluluk ve sivil dayanışma boyutlarının ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988). Bu nedenle sorunun çözümü için, dünyada giderek hız kazanan vatandaşlığın diğer bir deyişle ulus kimliğinin içeriğinin sivil sorumluluk ve dayanışma ile inşa edilmesi gerekliliği çalışmanın bulgularıyla da ortaya koyulmuştur. Nitekim Çoymak’ın (2015b) Kuzey İrlanda’daki barış süreci incelemelerinde benzer paralellikler görülmektedir. Çalışmasında Kuzey İrlandalı kimliğinin içeriğinin bireylerde daha çok sivil ve daha az geleneksel olarak inşa edildiğinde, bireyin karşı grubun üyelerine yönelik güveninin arttığı, olumlu ilişkilerinin geliştiği ve dış grubun politik temsilcilerine güveninin arttığını ortaya koymuştur. Bunun yanında aynı kimliğin daha çok geleneksel unsurlarla özdeşleştirici (essentialist) ve daha az sivil inşasının, Kuzey İrlandalı kimliğiyle özdeşleşmenin bu olumlu ilişkileri oluşturmayacağını tespit etmiş, dahası kör bir vatanseverlik üzerinden inşa edilen milliyetçi bir vatandaşlık içeriğinin gruplar arası çatışmaları yeniden üretebileceğini de saptamıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalara Öneriler

Mevcut çalışma her ne kadar etnik kimliklenme, dini kimliklenme, laik kimliklenme, algılanan ayrımcılık ve toplumsal (ulusal) kimliklenme gibi değişkenler üzerinden Türkiye bağlamında Kürt ve Türk vatandaş gruplarındaki farklılaşmayı ortaya koyarken birçok güçlü yana sahipse de elbette çalışmanın tamamlanmasıyla ortaya çıkan bazı sınırlılıklar mevcuttur. Öncelikle örneklemin önemli bir bölümünü Ankara'daki 5 farklı üniversitenin öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin büyük bir bölümü orta sınıf bir arka plana sahiptir ve aileleri oldukça eğitimlidir. Aynı zamanda bu öğrencilerin benzer bir ekonomik statüde olması ve ailelerinin de benzer özellikte olması çalışmanın dikkate alınması gereken bir sınırlılığdır. Her ne kadar dezavantajlı grup tanımı ekonomik düzeye göre yapılmamış olsa da etnik olarak çeşitliliğin olduğu bölgelerden veri toplamak dezavantajlı etnik grupları daha iyi temsil edecek bir örnekleme ulaşımlarını sağlayabilir.

Diğer bir önemli sınırlılık da çalışmanın katılımcılarının diğer yarısına çevrimiçi olarak ulaşımlarıdır. Nitekim çalışmaların verilerinin toplandığı yıllarda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2008) verilerine göre, Türkiye'de hane halkının yalnızca %24.47'sinin internete erişimi söz konusuken bugün hala bu oran %61.2 olarak düşük düzeydedir (TÜİK, 2016). Özellikle son yıllarda giderek artan internet yoluyla veri toplama her ne kadar araştırmacının işini kolaylaştırıyor olduğu için giderek yaygınlaşsa da Türkiye bağlamında böyle bir bilgiyi görmezden gelmemek gerekmektedir. Bir diğer önemli sınırlılıkta verilerin 2008 yılında toplanmış olmasıdır. Her ne kadar kullanılan yöntem ve psikolojik mekanizmaların değişmezliği bilimsel varsayımın temelini oluştursa da, ele alınan olguların zaman içerisinde değişime uğrayabileceği ve bu nedenle de daha güncel verilerle çalışmanın tekrarının yapılması gerektiği de burada not düşülmesi gerekmektedir. Son olarak, Kürtlerin çoklu sosyal kimliklerini organize ederken kimlik içeriklerinin nasıl bir rol oynadığı, hangi kimliklenme süreçlerinin aracı ya da belirleyici roller oynadığı bu çalışmada ortaya koyulamamıştır. Bu nedenle daha sonra gerçekleştirilecek çalışmaların bu eksiklikleri ve sınırlılıkları dikkate alarak yapılması temsil gücü ve açıklama gücü daha yüksek modellere ulaşımlarında faydalı olacaktır. Sonuç olarak, mevcut çalışma Kürt sorununun kimlik temelli bir sorun olarak ele alınmadığı ve ulus devletin vatandaşlık anlayışının 21. yüzyılın sosyal değişimlerine karşı duyarsız kaldığı sürece çözülemeyeceğini göstermektedir. Kürt sorunun temel çözüm eksenine vatandaşlık inşasının yeniden formüle edilmesi ve çeşitli sosyal grupların hak ve taleplerinin yeniden düzenlenerek vatandaşlığın sivil inşasının gerçekleştirilmesi; katılımcı demokrasinin gerçekleştirildiği başarılı bir toplum

olma yolundaki önemli bir adım olacağı bu çalışmadaki bulgular da ortaya koymaktadır. Son olarak, küçük serbestlik dereceleri ve örnekleme sayısının az olduğundan dolayı model uyum indeksleri zayıf sonuçlar vermiştir. Bazı araştırmacılar serbestlik derecelerinin küçük olduğu durumlarda bu indekslerin hiç raporlanmamasını önerirken (örn., Taasoobshirazi ve Wang, 2016), bazı araştırmacılar da uyum indekslerinin analize herhangi bir şey katmadığını ileri sürerek yalnızca ki-kare değerinin yorumlanması gerektiğini öne sürmektedir (örn., Barrett, 2007). Bu nedenle bu çalışmada hem bu indeksleri hem de anlamlı yolları sunarak dikkatli yorumlamalar yaptım. Araştırma değişkenlerin bir arada bulunduğu örtük modellerin test edilmesinde daha sonraki çalışmaların burada sunulan model anlamlılıklarını dikkate alarak yeni modeller test etmelerinin gerektiğinin de burada vurgulanması gerektiğini düşünmekteyim (yol analizleri için ayrıca bkz. Alwin ve Hauser, 1975).

Kaynaklar

- Alwin, D. F. ve Hauser, R. M. (1975). The decomposition of effects in path analysis. *American Sociological Review*, 40(1), 37-47.
- Arbuckle, J. L. (1989). AMOS: Analysis of Moment Structures. *The American Statistician*, 33 (1), 66.
- Arslan, S. (2006). Farklı soyutlama düzeylerinde benlik temsilleri: Bireysel benlik ve kolektif benlik ya da 'ben'lik ve 'biz'lik. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9(18), 81-99.
- Barrett, P. (2007). Structural equation modelling: Judging model fit. *Personality and Individual Differences*, 42(5), 815-824.
- Baysu, G. (2007). The Effects of Intergroup Perceptions and Ingroup Identifications on the Political Participation of the Second-Generation Turkish Migrants in the Netherlands. Middle East Technical University, Ankara: Unpublished Doctoral Dissertation.
- Baysu, G., Coşkan, C., & Duman, Y. (Basımda). Can identification as Muslim increase support for reconciliation? The case of the Turkish-Kurdish armed conflict. Yayınlanmamış makale taslağı.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological bulletin*, 107(2), 238.
- Bentler, P. M. ve Bonnet, G. D. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88, 588-606.
- Bourdieu, P. (2011). The forms of capital (1986). *Cultural theory: An anthology*, 81-93.
- Brewer, M. B. (2001). The many faces of social identity: Implications for political psychology. *Political Psychology*, 22, 115-125.
- Brewer, M. B. ve Pierce, K. P. (2005). Social identity complexity and outgroup tolerance. *Personality*

- and *Social Psychology Bulletin*, 31(3), 428-437.
- Carmines, E. ve McIver, J. (1981). Analyzing Models with Unobserved Variables: Analysis of Covariance Structures. İçinde G. Bohrnstedt, ve E. Borgatta (Ed), *Social Measurement: Current Issues* (ss. 61-73). Beverly Hills, CA: Sage.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Çoymak, A. (2009). *Associations of religious identification, secular identification, perceived discrimination, and political trust with ethnic and societal (national) identification* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
- Çoymak, A. (2015). *The dynamics of citizenship, multiple identities and intergroup trust amongst young people in Northern Ireland* (Yayımlanmamış doktora tezi, Queen's University Belfast).
- Çoymak, A. ve Doğruyol, B. (2007). Social representations of "laicism" and "Muslim" as concepts of multiple identities among university youth in Turkey. International Meeting of Young Psychologist, Blagoevgrad, 30 September, 2007.
- Çoymak, A., Lyons, E., Gheorghiu, M. ve Niens, U. (2012). Building Inter-Group Trust in Post-Conflict Situations: The Role of Different Constructions of Identities and Citizenship in Northern Ireland. Democratization, Identities and Conflict in Contemporary Iraq and Middle East. Amman, 28 February 2012. Doi: 10.13140/RG.2.1.1481.8401
- Çoymak, A; Gheorghiu, MA; Niens, U; & Lyons, E; (2015). Vatandaşlığın Psikolojisi ve Politik Güven. İçinde Ö. Dirilen-Gümüş (Ed.), *Siyaset Psikolojisi*. (ss.257-276). İstanbul: Nobel
- Criss, N. B. (1995). The nature of PKK terrorism in Turkey. *Studies in Conflict & Terrorism*, 18(1), 17-37.
- Curran, P. J., West, S. G., ve Finch, J. F. (1996). The robustness of test statistics to nonnormality and specification error in confirmatory factor analysis. *Psychological Methods*, 1, 16-29.
- de Wenden, C. W. (1994). Immigrants as political actors in France. *West European Politics*, 17(2), 91-109.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., & Saguy, T. (2009). Commonality and the complexity of "we": Social attitudes and social change. *Personality and Social Psychology Review*, 13(1), 3-20.
- Ferguson, N., ve Gordon, M. (2007). Intragroup variability among Northern Irish Catholics and Protestants. *The Journal of Social Psychology*, 147(3), 317-319.
- Gökalp, Z. (1923). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası.
- Göregenli, M. (2010). Psikolojinin Kürt sorunuyla imtihanı. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 3-4.
- Gunter, M. (2000). The Kurdish Question and International Law. *The Kurdish Conflict in Turkey: Obstacles and Chances for Peace and Democracy*, 31-56.
- Habermas, J. (1996). The European nation state. Its achievements and its limitations. On the past and future of sovereignty and citizenship. *Ratio Juris*, 9(2), 125-137.
- Habermas, J. (2003). The postnational constellation. In D. Heald, ve A. McGrew, *The global transformations reader* (2nd Edition ed., pp. 542-548). Cambridge: Blackwell Publishers.
- Hindess, B. (1993). Citizenship in the modern West. İçinde, Turner Bryan eds. *Citizenship and social theory*, 19-35.
- Huynh, H. (1978). Some approximate test in repeated measure designs. *Psychometrika*, 43, 161-175.
- Huynh, H. ve Feldt, L. S. (1980). Performance of traditional F test in repeated measures design under variance heterogeneity. *Communications in Statistics*, 9, 61-74.
- Jacobson, J. (2001). A psychology professor resigns amid accusations of research fraud at Harvard. *Chronicle of Higher Education*, 47, s. 10.
- Jones, F. L. ve Smith, P. (2001). Diversity and commonality in national identities: An exploratory analysis of cross-national patterns. *Journal of Sociology*, 37(1), 45-63.
- Kurban, D. ve Yeğen, M. (2012). *Adaletin kıyısında: 'zorunlu' göç sonrasında devlet ve kürtler*. TESEV.
- Lance, C. E. (2006). The sources of four commonly reported cutoff criteria: What did they really say? *Organizational research methods*, 9(2), 202-220.
- Leach, C. W., van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M. L., Pennekamp, S. F., Doosje, B. ve Spears, R. (2008). Group-level self-definition and self-investment: A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 144-165.
- Luhtanen, R. ve Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 302-318.
- Marsh, H. W. (1985). Application of confirmatory factor analysis to the study of self-concept: first- and higher order factor models and their invariance across groups. *Psychological Bulletin*, 97, 562-582.
- Mead, G. H. (2013). Symbolic interactionism. *A First Look at Communication Theory 8th Edition*. McGraw-Hill Companies, Inc., chp, 5, 54-66.
- Northrup, T. A. (1989). The dynamic of identity in personal and social conflict. İçinde Kriesberg, Northrup ve Thorson Eds. *Intractable conflicts and their transformation*, 55-82.
- O'Connell, J. (1989). *Faith and conflict: Religion and*

- politics in Northern Ireland*. School of Peace Studies, University of Bradford.
- Onis, Z. (1999). Turkey, Europe, and paradoxes of identity: perspectives on the international context of democratization. *Mediterranean Quarterly*, 10(3), 107-136.
- Ozcelik, S. (2006). Theories, Practices, and Research in Conflict Resolution and Low-Intensity Conflicts: The Kurdish Conflict in Turkey. *Journal of Conflict Studies*, 26(2). <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCS/article/view/4515/5328> dan çıkarılmıştır.
- Pfeifer, H. J., Ruble, N. D., Bachman, A. M., Alvarez, M. J., Cameron, A. J. ve Fuligni, J. A. (2007). Social identities and intergroup bias in immigrant and nonimmigrant children. *Developmental*, 43, 496-507.
- Phinney, J. S. ve Ong, A. D. (2007). Conceptualization and measurement of ethnic identity: Current status and future directions. *Journal of Counseling Psychology*, 54, 271-281.
- Reich, R. B. (2010). *The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalis*. New York: Vintage.
- Reicher, S. D., Spears, R. ve Postmes, T. (1995). A social identity model of deindividuation phenomena. *European Review of Social Psychology*, 6(1), 161-198.
- Roccas, S. ve Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88-106.
- Rothi, D. M., Lyons, E. ve Chrysochoou, X. (2005). National attachment and patriotism in a European nation: A British study. *Political Psychology*, 26(1), 135-155.
- Sadoğlu, H. (2003). *Türkiye'de ulusçuluk ve dil politikaları* (Vol. 3). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sherif, M. (1958). Superordinate goals in the reduction of intergroup conflict. *American journal of Sociology*, 63(4), 349-356.
- Simon, B. (1992). Intragroup differentiation interms of ingroup and outgroup attributes. *Journal of Social Psychology*, 22(4), 407-413.
- Smith (1997). Characteristics of the modern transnational social movement sector. İçinde Smith, J., Chatfield, C., & Pagnucco, R. (1997). *Transnational social movements and global politics: Solidarity beyond the state* (s. 42-58). New York: Syracuse University Press.
- Smith, J., Chatfield, C., ve Pagnucco, R. (1997). *Transnational social movements and global politics: Solidarity beyond the state*. New York: Syracuse University Press.
- Smith, T. W. (2005). Civic nationalism and ethnocultural justice in Turkey. *Human Rights Quarterly*, 27(2), 436-470.
- Steiger, J. H. ve Lind, A. (1980). *Statistically based tests for the number of common factors*. Presented at the Annual Meeting Psychometric Society. Iowa City: IA.
- Taasoobshirazi, G., ve Wang, S. (2016). The performance of the SRMR, RMSEA, CFI, and TLI: An examination of sample size, path size, and degrees of freedom. *Journal of Applied Quantitative Methods*, 11(3), 31-39.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. Massachusetts: A Pearson Education Company.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In S. Worcheł, ve W. G. Austin, *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey: Brooks/Cole.
- Tanaka, J. S. ve Huba, G. J. (1985). A fit index for covariance structure models under arbitrary GLS estimation. *British Journal of Mathematical ve Statistical Psychology*, 38, 197-201.
- Toprak, B. (1996). Civil Society in Turkey. In A. R. Norton, *Civil Society in the Middle East* (Vol. 2, pp. 87-119). Laiden: Brill.
- Toprak, S. (2009). The New Face of Terrorism in Turkey: Actor Unknown Political Murders. *Journal of Forensic Sciences*, 54(6), 1388-1392.
- Uluğ, M. Ö. ve Çoymak, A. (2017). Bir bilim alanı olarak psikoloji sosyal yapıyı anlamının neresinde? İnsan davranışı ve yapı ilişkisi üzerine eleştirel bir deneme. *Praksis*, 43(1), 895-916.
- Uluğ, Ö. M. ve Cohrs, J. C. (2016). An exploration of lay people's Kurdish conflict frames in Turkey. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 22(2), 109-119.
- Wenden, W. C. (1994). Immigrants as political actors in France. *West European Politics*, 17, 91 - 109 .
- Witkowski, T. (2014). From the archives of scientific fraud – Karen M. Ruggiero. *Psychology Gone Wrong*. <https://forbiddenpsychology.wordpress.com/2014/05/22/from-the-archives-of-scientific-fraud-karren-m-rugiero/> , Erişim: 1 Ağustos 2016.

Summary

Who Is the Separatist: Untangling The Dynamics Of Multiple Social Identities In The Intractable Turkish-Kurdish Conflict In Turkey

Ahmet Çoymak

Süleyman Demirel University

University of Connecticut*

The purpose of the current study was to report how citizens of Turkish and Kurdish groups organise their multiple social identities in the national context of Turkey and how they identify themselves as 'us' and belong to the society by political psychology theories.

From the 20th century, many new social movements have emerged as a consequence of changes in the political culture throughout the world. As antecedents and consequences of the continuous issues in all the world, group based protest campaigns and rebellions have risen in the nation states. Identity problems on political right and duties have been pronounced increasingly for the members of disadvantaged social groups to claim social change at the societal level. Apparently, it seems that nation states do not enough provide the needs of people in the 21st-century global world as well as no longer sustain the ideology of nationalism, originated from nation states in 19th centuries of the world. Hence, social scientists have felt the responsibility to produce morally and politically relevant solutions concerning identity problems to achieve a participatory democracy and social cohesion in the society for both nation-state and identity groups. Related to this responsibility, I aimed in this study to understand the associations between perceived religious, secular, ethnic, and national identifications as well as perceived discrimination in the Republic of Turkey. Understanding these relationships may serve as a contribution to achieving participatory democracy in the society where morally appropriate identity politics in the nation states have been established.

In the 21st century, investigating individuals' sense of belonging to society is more crucial than in past centuries given the continuing globalisation movement and the ensuing need to reconsider the meaning of the nation-state. However, society has been considered to refer to a community with many interrelated institutions constructed formally or informally by individuals, though

there has not been consensus on the definition of society. Without doubt, individuals do not have a sense of belonging to a society or nation as a separate unit, but more likely as the sum of their own experiences in community which have been gained through the social groups in that society, such as races, citizen groups, religions, languages, cultures, or genders. The present study's aim is also to investigate individuals' adaptive strategies within their self-concept in the intractable Turkish Kurdish conflictual context.

The Present Study

The primary objective of this study was to investigate relations among individuals' multiple identities, especially relations among ethnic, citizens, religious, and secular identifications both of members of the ethnically disadvantaged Kurdish group and of ethnically privileged Turks in the national context of Turkey. First, the aspects of various multiple identities and their relations to perceived discrimination were examined within the groups. Second, the differences between privileged (majority) Turks and the disadvantaged (minority) Kurd ethnic groups regarding the endorsement of different identities were examined in the current study.

Understanding the notion of citizens' identification with the nation state in more depth is another primary concern of the study. Besides, examining the relationship between multiple identities and national identification within Kurdish and Turkish citizens' groups are also included in the study.

Hypothesis of the Study

Differences between Ethnically Advantaged and Disadvantaged Groups:

- Hypothesis 1: Kurds will more strongly identify with their ethnic identity compared to Turks
- Hypothesis 2: Kurds will perceive more collective and individual discrimination than do the Turks.

*Address for Correspondence: Dr. Ahmet Çoymak, Postdoc Research Fellow Intergroup Relations and Social Psychology Lab University of Connecticut Department of Psychology, room 172, 406 Babbidge Road, Unit 1020 Storrs, CT 06269-1020, USA.
E-mail: ahmetcoymak@gmail.com

Table 1. Means and Standard Deviations of Domains of Societal Identity for Turkish and Kurdish.

	Patriotism		Civic solidarity		Civic responsibility		Cultural identification	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Turkish (N=109)	4.94	1.45	6.07	.72	5.46	.87	5.41	1.18
Kurdish (N=122)	3.66	1.50	6.00	.75	5.45	1.19	5.69	1.32

• Hypothesis 3: There will be no difference between Kurds and Turks on religious identity in the Turkish national context.

• Hypothesis 4: Kurds will identify less with their nationalistic form of citizens' identity compare to Turks in the domestic context of Turkey.

Relations among ethnic identification, national identification, religious and secular identification, perceived discrimination, and political trust:

• Hypothesis 5: All indicators of ethnic identification will predict all indicators of citizen identification for both Turkish and Kurdish citizen groups

Method

The current study consisted of 224 people from various cities in Turkey. Among this sample, there were 111 men and 113 women. The mean age of participants was 24.55 (SD = 5.80). To conduct ethical data gathering, an Ethics Committee Approval had been obtained from the Middle East Technical University.

Measurement

Societal Identification Scale (SIS)

The scale was developed by Çoymak and Gheorghiu (2007) as a part of Cultural Role of the Political Trust and Political Power on National Identification Project (CRPTP) to measure domains of societal identification: patriotism with 7 items, civic responsibility with 9 items, civic solidarity with 5 items, and cultural identification with 4 items. The domains of the societal identification have sufficient internal consistency; patriotism (Cronbach alpha = .90), civic responsibility (Cronbach alpha = .81), civic solidarity (Cronbach alpha = .64), cultural identification (Cronbach alpha = .73).

Ethnic Identification Scale

Ethnic identification was measured by adopting Phinney and Ong's (2007) Multigroup Ethnic Identity Measure (MEIM_R). It was based on the two indicators with five subscales, one of the indicators was the cognitive component of ethnic identification, and the other

indicator was the affective components of ethnic identity. For the reliability, the alpha score of exploration, importance to identity, commitment, and public collective self-esteem subscales were .93, .84, .93, and .79 respectively. For the reliability of other subscales, the alpha score of public collective self-esteem and private collective self-esteem subscales were .69 and .81 respectively.

Religious and Secular Identification Scales

Laic (laik) identity was measured with adopted importance of identity subscale of Luhtanen and Crocker's Collective Self-Esteem Scale (1992). It has highly internal consistency (Cronbach alpha = .89). Muslim identity was also measured by adopted to the same scale (Luhtanen & Crocker, 1992).

Religious Identification Scale

Religious identification was measured based on the two indicators with three subscales regarding adapted and extended Luhtanen and Crocker's (1992) Collective Self-Esteem Scale (CSE). It also showed a high internal consistency (Cronbach alpha = .91).

Perceived Discrimination Scale (PDS)

Perceived discrimination was measured based on its two domains, one of the domains was perceived group discrimination with five items, and the other was perceived individual discrimination with four items. While perceived collective discrimination measured how often people perceive discrimination about their ethnic group in some situations, perceived individual discrimination measured how often the individuals are faced with discrimination. Perceived group discrimination and individual discrimination have high internal consistency; Cronbach alphas were .94 and .90 respectively.

Glance at the Results

The Differences between Kurdish and Turkish People Citizens' Identification of Turkey

Many of the proposed hypotheses were confirmed through ANOVA and SEM. To see whether there is a sig-

Table 2. Mean and Standard Deviation of Domains of Ethnic Identity for Turkish and Kurdish.

	Public collective self-esteem		Importance identity		Exploration	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Turkish (N=109)	4.94	1.14	4.59	1.59	4.30	1.71
Kurdish (N=122)	3.92	1.53	5.65	1.11	5.69	1.32

nificant relationship both between Turkish and Kurdish and within these group in terms of their societal (national) identification, a 2(group: Kurdish, Turkish group) X 4 (domains of societal national identification: patriotism, civic responsibility, civic solidarity, cultural identification) mixed-design ANOVA with repeated measure on second factor was conducted.

The sphericity assumption was not met so the Huynh-Feldt correction was applied (Huynh, 1978; Huynh, & Feldt, 1970). Analysis of simple main effects revealed that in general, there was a significant main effect of ethnic group, $F(1,228) = 4.30, p < 0.0391, \eta^2=.02$ and it was also a significant main effect of all four indicators of societal identity, $F(2.486, 566.811) = 132.203, p < .0001, \eta^2=.37$. Moreover, a significant ethnic groups X indicators of societal identity interaction, $F(2.486, 566.811) = 32.338, p < .0001, \eta^2=.13$, qualified this effect. Compare to majority Turkish group ($M = 4.94, SD = 1.45$), disadvantaged Kurdish group ($M = 4.94, SD = 1.45$), Kurds had low score on patriotism than Turks, but no differences in all other dimensions of national identification with Turkey such as civic solidarity, civic responsibility, and cultural engagement. Mean and standard deviations for Kurdish and Turkish participants were represented in Table 1.

Ethnic Identification

A 2(group; majority ethnic group and disadvantaged ethnic group) X 3 (indicators of ethnic identification, exploration, importance to identity, and public collective self-esteem) mixed-design ANOVA with repeated measure was performed on second factor in order to examine the differences between majority and disadvantaged (minority) ethnic groups in terms of endorsement of dimensions of ethnic identification and also examine differences among dimensions of ethnic identification within groups. The sphericity assumption was not met so the Huynh-Feldt correction was applied (Huynh, 1978; Huynh, & Feldt, 1970). Analysis of simple main effects revealed that in general, there was a significant main effect of ethnic group, $F(1, 227) = 18, p < .001, \eta^2 = .07$ and also a significant main effect of all four indicators

of ethnic identity, $F(1.96, 444.69) = 23.21, p < .001$. However, this effect was qualified by a significant group x dimensions of ethnic identity interaction, $F(1.96, 445.692) = 66.41, p < .001$. Post hoc paired comparisons were made using Tukey's HSD test with p set at .05. The Huynh-Feldt corrected mean square error, and degrees of freedom were used in calculating the HSD critical value. As can be seen in Table 2., Turkish participants had higher score on public collective self-esteem ($M = 4.94, SD = 1.14$) than exploration ($M = 4.30, SD = 1.71$). On the other hand, Kurdish participants had lower score on public collective self-esteem ($M = 3.92, SD = 1.53$) than exploration ($M = 5.69, SD = 1.32$) and importance to identity ($M = 5.65, SD = 1.11$).

The Turkish group ($M = 4.94, SD = 1.14$) had higher score on public collective self-esteem than the Kurdish group ($M = 3.93, SD = 1.53$), while the Kurdish group ($M = 5.69, SD = 1.32$) had higher score on exploration than the Turkish group ($M = 4.30, SD = 1.71$). Kurdish group ($M = 5.65, SD = 1.16$) had also higher score on importance to identity than Turkish group ($M = 4.59, SD = 1.59$).

Religious and Secular Identification

One-way ANOVA was conducted to examine whether there is a significant difference between Kurdish and Turkish participants regarding religious and secular identification. There was not a significant difference between the groups on religious identity, $F(1,231) = .125, p < .72$; while there was a significant difference between Kurdish and Turkish groups in terms of secular identification, $F(1,231) = 9.43, p < .002$. Compared to Kurdish people ($M = 4.95, SD = 1.66$), Turkish people ($M = 5.56, SD = 1.29$) identified more strongly as secular (laicist).

Perceived Discrimination

A One-way ANOVA was conducted. According to results, there was a significant difference between Turkish and Kurdish people on both the perceived collective discrimination, $F(1, 228) = 107.624, p < .0001$ and the individual discrimination, $F(1, 228) = 130.078, p < .0001$. Compare to Kurdish group ($M = 3.26, SD = 1.05$), Turkish group ($M = 1.83, SD = 1.03$) had low

score on perceived collective discrimination. Besides, members of the Kurdish ethnic group ($M = 2.70$, $SD = .96$) perceived more individual discrimination than Turkish group ($M = 1.36$, $SD = .65$).

Path Analysis Among the Variables for Privileged (Turkish) and Disadvantaged (Kurdish) Groups

Although the relative chi-square has been suggested as a global test for congruence between data and the model by several researchers (e.g. Carmines & McIver, 1981; Marsh & Hocevar, 1985), several fit indices were also used to assess the congruence between data and the model. Steiger and Lind's (1980) root mean square error of approximation (RMSEA), Bentler and Bonnet's (1980) normative fit index (NFI), Bentler's (1990) comparative fit index (CFI), and Tanaka and Huba's (1985) goodness of fit index (GFI) were used to evaluating the model-data fit. To determine the cutoff score for the adequate model fit, RMSEA below .10, NFI, CFI, GFI greater than .80, and χ^2/sd below five was used (Lance, 2006).

The Predictors of National Identity for Kurds and Turks

For the Turkish group, the results of the analysis indicated that while some of the fit indices were in acceptable range, RMSEA, NFI, CFI, GFI values were .28, .80, .81, and .86 respectively. The path analysis showed that the importance to ethnic identity ($\beta = .27$, $p < .05$) and exploration of ethnic identity ($\beta = .27$, $p < .05$) were significant predictors to the cultural identification for Turkish participants. Besides, the importance to ethnic identity ($\beta = .67$, $p < .001$) was a significant predictor to the patriotism. Also, public collective self-esteem ($\beta = .21$, $p < .05$) was a significant predictor of civic solidarity. Exploration of ethnic identity ($\beta = .36$, $p < .01$) was a significant predictor of civic responsibility.

For Kurdish ethnic groups, the results of the analysis indicated that while the goodness of the fit index was in acceptable range to good fit, other indices (RMSEA = .25, NFI = .71, CFI = .71) and relative chi-square value ($sd = 6$, $\chi^2/sd = 8.34$) was greater than acceptable range. However, the path analysis showed that the importance of ethnic identity ($\beta = .28$, $p < .05$) were significant predictors to the cultural identification Kurdish group. Moreover, while public collective self-esteem ($\beta = .41$, $p < .001$) was a significant and positive predictor of patriotism, different than the Turkish group, the exploration of ethnic identity ($\beta = -.31$, $p < .01$) was a significant and negative predictor of the patriotism level for Kurdish group. Finally, the exploration of ethnic identity ($\beta = .36$, $p < .01$) and public collective self-esteem ($\beta = .27$, $p < .01$) were significant predictors to the civic responsibility.

Quick Overview on Discussion

Many results of the current study supported the hypotheses and expectations stemming from Social Identity Model (Çoymak, 2015). The comparisons of domains of ethnic identity may designate that ethnic identification is more salient for disadvantaged groups than majority ethnic groups in Turkey. According to ODT, assimilation or national commitment leads to a distinctiveness threat for disadvantaged groups (Brewer, 2001) and out-group threat leads to an increase in identity salience (e.g. Pickett & Brewer, 2001; Simon, 1992; Tajfel & Turner, 1979). By hypothesis 1, the results indicated that compared to Turks, Kurdish people care more about their ethnic identity and strive for exploring their ethnic identity. Political discourses and institutional norms on assimilation or national commitment throughout the history of the Republic of Turkey may lead to an increased perception of threat, and this threat may cause an increase in the salience of ethnic identity for members of disadvantaged ethnic groups.

In a similar vein, Rejection-Identification Model claimed that members of the disadvantaged groups increase their identification with the disadvantaged group to deal with the pain of perceived discrimination (Branscombe, Schmitt, & Harvey, 1999). Hence, it was also shown that the scores of the endorsement of the ethnic identity were higher on both perceived collective and individual discrimination, as compared to Kurdish group (Hypothesis 2). Thus, high level of perceived discrimination may have also led to an increase in identity salience for Kurdish people. It can be claimed that the politics of the modernization project of the Republican elite on ethnic groups (see detailed discussion, Toprak, 1996; Smith, 2005) may have triggered disidentification from secularism because Kurdish people may satisfy their self-esteem based on their religious identity which is a superordinate identity in public sphere. However, Baysu, Coşkan, and Duman (in press) demonstrated that a strong identification with Muslim identity is associated with positive emotion towards the outgroup, yet a strong Kurdish identity affect the otherwise. Besides, Çoymak (2009) showed that religious identity does not have a role when the issues is associated ethnic identity for Kurdish people. Therefore, more depth research seems to be requiring to understand whether the religious identity can contribute reconciliation of the conflict.

Keane (1998) claimed that civic solidarity had become the breaking point for the future of the societies. Moreover, according to Habermas (2003), civic solidarity can lead to the improvement of the nation states although consensus on human rights is served as an alternative to the civic solidarity for the post-national world. Although there is no systematic observation and empirical evidence about civic solidarity, claims of Keane

(1998) and Habermas (2003) can refer to the importance of civic solidarity as a way of a sense of belonging to the society. Concurrently, the results of the current study showed that in Turkey, the primary concern of belonging to the society as well as reconciliation can be civic solidarity because both Kurdish and Turkish groups had a higher score on civic solidarity than other dimensions of societal identification, namely, civic responsibility, cultural identification, and patriotism (Hypothesis 4). Not surprisingly, the results also indicated that compared to

the majority groups; Kurdish participants had a weaker patriotic attachment to the nation. This result might imply that in Turkey, the classical idea of the nationalistic unification may not have been the implication for the attachment with the state. These results are also consistent with Sidanius and Petrocik's (2001), and Verkuyten and Yıldız's (2006) studies, which show that disadvantaged ethnic groups disidentification with the nation, and with the classical idea of national unification is hard to applying multi-ethnic states.